Hadis ve Siyer Araştırmaları
Hadith and Sīra Studies
Cilt/Volume: XII | Sayı/Number: 1 | Yıl/Year 2026
hadisvesiyer.info | © Meridyen Derneği

Makale / Article

Andreas Görke ve "Motzki Okulu"nun Zayıflaması*

Eda Özdemir**

Özet

Bu çalışma, Batı akademisinde erken dönem İslam kaynaklarına yönelik yaklaşımların zaman içerisindeki evrimini, Alman oryantalist Andreas Görke üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel gayesi, literatürde Motzki Okulu'nun mutavassıt temsilcisi olarak konumlandırılan Görke'nin revizyonist eğilimlere sahip olduğunu ortaya koymaktır. Çalışmada yöntem olarak, Görke'nin ʿUrve b. Zübeyr (ö. 94/713) rivayetlerine yönelik çalışmaları başta olmak üzere, ilgili literatür karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Görke ile Almanca gerçekleştirdiğimiz çevrimiçi mülakatlar ve yazışmalar ise çalışmamızın özgün kaynağını oluşturmaktadır. Araştırmanın temel amacı, Görke'nin Joseph Schacht'ın vaz ettiği geç tarihlendirme barajını isnad-metin analizi ile aşmış olmakla birlikte, oryantalist kaynak hiyerarşisini ve temel söylemlerini benimsediğini göstermektir. Bu bağlamda, Görke'nin geriye doğru büyüme teorisini, isnadların mükemmelleştirilmesi olgusunu ve kültürel ödünç alma gibi revizyonist kabulleri teyit ettiği gözlemlenmiştir. Öte yandan nebevî sünneti sonraki otorite arayışlarının bir sonucu olarak tespit etmesi, ricâl ve siyer literatüründe uydurma kıssalarla, şiirle ve mucizevî anlatımlarla bir kurtuluş tarihi kurgusunun mevcudiyeti gibi şüpheci okulun kuramsal teorilerini benimsemesi, onu hocası Harald Motzki'den ayıran ve yeni, post-revizyonist bir konuma yaklaştıran en belirgin karinelerdir. Çalışmanın literatüre temel katkısı, Görke'nin Motzki okulunu zayıflattığını ispatlaması ve onun ICMA (*isnād-cum-matn*) analizini kullanmasına rağmen şüpheci cenahın neticelerine ulaştığını göstermesidir. Bu yönüyle makale, Görke'nin Batı akademisinde Schachtçı şüpheciliğe yönelik yeniden kuramsal bir ircâ çağrısı anlamını taşıdığını ortaya koyarak, güncel erken dönem siyer ve hadis literatürü tartışmalarına özgün ve revize edici bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Andreas Görke, isnad metin analizi, isnadın geriye doğru yansıtılması, kültürel ödünç alma, post-revizyonizm.

---

* *Bu makale, 30.05.2025 tarihinde tamamladığımız yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır. Bk. Eda Özdemir, An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke and His Contributions to Western Ḥadīth Studies (İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2025).*

***Doktora Öğrencisi, İbn Haldun Üniversitesi, edaozdemir@stu.ihu.edu.tr, orcid no: 0000-0002-8214-087X.*

Abstract

Through the contributions of the German orientalist Andreas Görke, this study aims to evaluate the evolution of approaches to early Islamic sources within Western academia. The main objective of the research is to demonstrate that Görke, traditionally positioned in the literature as a moderate representative of the Motzki School, actually exhibits revisionist tendencies. Methodologically, the study comparatively examines the relevant literature, with a focus on Görke's works on the traditions of ʿUrwa ibn al-Zubayr (d. 94/713). The study's primary and most original source material derives from online interviews and written correspondence conducted in German with Görke himself. The central aim of this study is to demonstrate that while Görke overcomes the late-dating threshold established by Joseph Schacht through *isnād-cum-matn* analysis (ICMA), he nevertheless adopts the Orientalist hierarchy of sources and its core discourse. In this context, it is observed that Görke confirms key revisionist premises, such as the theory of backward growth, the phenomenon of the perfection of isnād, and cultural borrowing. Moreover, his identification of the prophetic sunna as a product of subsequent quests for authority, along with his adoption of the skeptical school's theoretical frameworks—such as the existence of a salvation history (Heilsgeschichte) within the rijāl and sīra literature constructed through fabricated narratives, poetry, and miraculous accounts—serve as the clearest indications that distinguish him from his mentor Harald Motzki and position him closer to a new, post-revisionist stance. The main contribution of this study to the existing literature lies in its demonstration that Görke, despite his reliance on ICMA, arrives at the conclusions of the skeptical camp. Consequently, he weakens the core premises of the Motzki School. In this respect, the article offers an original contribution to contemporary debates on early sīra and ḥadīth literature, as it indicates how Görke's approach signals a theoretical return to Schachtian skepticism within Western academia.

Keywords: Andreas Görke, *isnād-cum-matn*, backward growth theory, cultural borrowing, post-revisionism.

Giriş

Batı dünyasında hadislerin otantikliği ve erken dönem İslam kaynaklarının tarihsel değeri konusu, oryantalizmin hareketli sahalarından birini teşkil etmektedir. Batı'da akademik hadis çalışmaları 19. asrın sonunda başlamış, erken dönem İslam metinlerine yönelik oryantalist yaklaşımlardaki radikal şüphecilikten mutavassıt yaklaşımlara doğru kuramsal dönüşüm ise ancak 1990 sonrasında gerçekleşmiştir.[1] Bu hususta eğilimler ikili, üçlü ve/veya dörtlü tasniflere tabi tutulmuştur.[2]

Yıllarca Ignaz Goldziher (ö. 1921) ve Joseph Schacht'ın (ö. 1969) yaklaşımları, hadislerin güvenilirliğini topyekûn reddederek derin izler bırakmıştır. Bu kurucu oryantalistler, Aydınlanma döneminde Hıristiyan kaynaklara uygulanan tarihsel tenkit metodunu hadislere uygulayarak[3] tüm İslam kaynaklarına şüphecilik ilkesiyle yaklaşmışlardır.[4] Dahası, İslam literatüründe yer alan tüm bilgilere karşı tarihsel tenkit metodu öğeleriyle yeniden bir inşa süreci başlatılmış,[5] hadisler, ilahî kaynak niteliği taşımaksızın yalnızca tarihsel bir veri olarak ele alınmış ve râvilerin uydurma ihtimali yüksek, belirli motivasyonları olan aktarıcılar olarak değerlendirilmiştir.[6] Dahası; hicrî ilk asra özgü sözlü rivayet pratiği, insan hafızasının zafiyeti gerekçesiyle problemli kabul edilerek, şifâhî nakillere temel bir şüpheyle yaklaşılıp;[7] hadislerin, Hz. Peygamber'le irtibatı olmaksızın sonraki

1 Fatma Kızıl, "Oryantalistlerin Akademik Hadis Araştırmaları: Ana Eğilimler, Yerleşik Kabuller ve Temel İddialar", *Hadis ve Siyer Araştırmaları* 5/1 (2019), 162-168, 179.

2 Fatma Kızıl, "Batı'da İslâm Araştırmaları", *Tekerrürden Tefekküre Tarih*, ed. Mefail Hızlı (İstanbul: Siyer Yayınları, 2021), 270.

3 I. Howard Marshall, "Historical Criticism", *New Testament Interpretation: Essays on Principles and Methods*, ed. I. Howard Marshall (Exeter: Paternoster Press, 1979), 126-138; Fatma Betül Altıntaş, *Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin Tenkidi ve İslâmî Rivayetlere Uygulanması Sorunu* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 40-52.

4 Walter Bauer, *Orthodoxy and Heresy in Earliest Christianity*, çev. Paul J. Achtemeier (Philadelphia: Fortress Press, 1971), 4-20.

5 Edward Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* (London: Penguin Classics, 2001); Kızıl, "Batı'da İslam Araştırmaları", 270-272.

6 Ignaz Goldziher, *Muhammedanische Studien* (Halle: Max Niemeyer, 1889-1890), 1/156; Kızıl, "Batı'da İslam Araştırmaları", 272. Ayrıca tarihsel eleştiri metodunun tenkidi için bk. Ernst Troeltsch, "Über historische und dogmatische Methode in der Theologie", Zur religiösen Lage, Religionsphilosophie und Ethik (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2016), 732-737.

7 Jürgen von Ungern-Sternberg - Hansjörg Reinau (ed.), *Vergangenheit in mündlicher* Überlieferung (Stuttgart: B. G. Teubner, 1988). Ayrıca bk. Gregor Schoeler, *Charakter und Authentie der muslimischen* Überlieferung über *das Leben Mohammeds* (Berlin: Walter de Gruyter, 1996); Andreas Görke, Kişisel Görüşme, 8 Ağustos 2024; Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 54-56.

toplumsal ve mezhepsel gereksinimlere cevap vermek amacıyla uydurularak geriye yansıtıldığı ileri sürülmüştür.

Harald Motzki (ö. 2019) ve genellikle kendisiyle birlikte anılan Gregor Schoeler ve Andreas Görke, uyguladıkları isnad-metin analiziyle (*isnad-cum-matn analysis*, ICMA), Batı akademisinde mutavassıt[8] ve kaynaklara iyimser yaklaşan yeni bir sayfa açmıştı. Bu yöntem, rivayetlerin erken dönem İslamî kaynaklara ve râvilere organik bağlarla geri götürülebileceğini savunarak, Batı akademisindeki aşırı şüpheci tutumu hafifletmeyi başarmıştı. Nitekim Türkiye hadis akademisinde de Görke, Motzki çizgisini sürdüren kişi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda Görke'nin Schoeler ile birlikte incelediği ʿUrve b. Zübeyr (ö. 94/713) rivayetleri çalışması, mutavassıt okulun büyük bir başarısı olarak kutlanmıştır. Öyle ki, rivayetlerin hicrî ikinci asırdan öncesine tescil edilemeyeceğine dair Schacht'ın inşa ettiği 'sihirli yüzyıl barajı'nın aşılmış olması,[9] Türkiye akademisinde oryantalist şüpheciliğin belini kıran bir başarı gibi algılandığı ifade edilebilir. Ancak mevcut literatürün, bu hamlenin şüpheci paradigmayı tasfiye etmediğini ve onu ılımlılık kisvesi altında aslında yeniden ürettiğini gözden kaçırdığı ifade edilebilir. Görke, her ne kadar rivayet metinlerini hicrî birinci asra sabitlemeyi tespit etmiş olsa da, nihai tahlilde oryantalizmin epistemolojik ve kuramsal çerçevesini pekiştiren tutumundan ayrılmamıştır. Buradan hareketle, oryantalist söylemin hangi eğilime mensup olursa olsun, nihai tahlilde ortak bir paradigmayı takip ettiği sonucuna ulaşılabilir.[10]

Görke'nin, şüpheci kanattan (Tilman Nagel örneğinde olduğu gibi)[11] sert eleştirilere maruz kalarak akademik reddiyeye uğradığında, defansif bir pozisyona büründüğü cevap makalesinde tespit edilmiştir.[12] Makalesinde pozisyonunu savunmak yerine attığı geri adım, paradigmatik bir çekimserliğin en

8 Herbert Berg, Motzki ve Schoeler'i "orta yol arayanlar" (those who search for a middle ground) arasında zikretmekle birlikte onların neticelerinin "sanguine" (iyimser) araştırmacılarınkine benzediğini ileri sürmektedir. Bk. Herbert Berg, *The Development of Exegesis in Early Islam: The Authenticity of Muslim Literature from the Formative Period* (Richmond: Curzon, 2000), 40-41.

9 Andreas Görke vd., "First Century Sources for the Life of Muḥammad? A Debate", *Der Islam* 89 (2012), 2-59.

10 Fatma Kızıl, *Müşterek Râvi Teorisi ve Tenkidi*, (İstanbul: İSAM,, 2019), s. 61.

11 Andreas Görke - Harald Motzki, "Tilman Nagels Kritik an der Isnad-cum-matn-Analyse. Eine Replik", *Asiatische Studien* 68/2 (2014), 497-518; Gregor Schoeler, "Tilman Nagels 'Authentizität' in der Leben-Mohammed-Forschung. Eine Antwort", *Asiatische Studien* 68/2 (2014), 473.

12 Görke - Motzki, "Tilman Nagels Kritik". Hatta Gregor Schoeler ayrıca müstakil bir makale daha yazmıştır. Bk. Schoeler, "Tilman Nagels 'Authentizität'", 472. Motzki'nin de benzer tutumu hakkında krş. Fatma Kızıl, *Müşterek Râvi Teorisi ve Tenkidi*, 43.

somut tezahürüdür. Görke bu polemikte, ulaştığı teknik "otantiklik" kavramının tarihsel gerçekliğe işaret etmediğini, yalnızca metnin ilgili râviye (ʿUrve'ye) ait olduğunu gösterdiğini savunarak, iddiasını oryantalizmin epistemolojik paradigması kapsamına geri çekmiştir.[13]

Neticesinde mevcut literatür, Görke'yi "Motzki takipçisi" olarak ilan ederken -kısmen de olsa- yanılgıya düşmektedir. Zira Görke'nin ICMA yöntemini teknik bir araç olarak kullanması, onun her düzeyde Motzki'nin iyimser kabullerine sadık kaldığı anlamına gelmemektedir. Görke'nin çalışmaları, onun metot ile netice arasındaki makası nasıl açtığını ve erken döneme tarihlendirdiği metinleri nasıl yeniden şüpheci bir potada erittiğini bariz bir şekilde ortaya koymaktadır. Böylece literatürdeki boşluk, Görke'nin çalışmalarında temelde Schacht'ın kabullerinin nasıl yeniden canlandırıldığının fark edilmemiş olmasıdır. Bu boşluktan hareketle, makalenin temel amacı, Türkiye akademisinde genel bir kabul halinde görülen "Andreas Görke'nin Harald Motzki'nin mutavassıt çizgisinin sürdürücüsü olduğu" ve birlikte anılması gerektiği kanaatinin isabetsizliğini ortaya koymaktır. Çalışma, Görke'nin aslında post-revizyonist bir kopuşu temsil ettiğini ispatlamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda araştırma; Görke'nin teknik düzeyde isnad-metin analizini uygulamasına rağmen, hermenötik düzeyde Schacht'ın şüpheci neticelerine nasıl eklemlendiğini birincil kaynak verileriyle gözler önüne serecektir.

Literatür taraması temelinde yapılan çalışmanın özgün yönünü, Görke'nin ana diliyle yapılan çevrimiçi mülakatlar ve e-posta yazışmaları oluşturmaktadır. Bu çevrimiçi görüşmelerin sayısı dört olup her biri 8 Ağustos 2024 ile 2 Ekim 2024 tarihleri arasında ikişer saat olarak gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem, araştırmanın hem içeriksel hem de kavramsal derinliğini artırmakla birlikte, yazarın bizzat kendi söylemini kendi ana dilinde doğrudan takip etme imkânı sunmaktadır.

Makale üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, oryantalist çalışmaların Goldziher ve Schacht'ın şüpheciliğinden Motzki'nin iyimserliğine doğru nasıl evrildiği, akabinde Görke'nin akademik eğitimi ve erken dönem kaynaklarına yönelik temel görüşleri özetlenecektir. İkinci bölümde ise Görke'nin isnad sistemi, sünnîleştirme kavramı, isnadların mükemmelleştirilmesi, yaş hilesi ve müşterek râvi gibi temel görüşleri incelenecektir. Sonuç kısmında ise Görke'nin görüşleri özetlenerek Motzki ekolüne yalnızca sınırlı bir bağlılık gösterdiği ve

13 Kızıl, *Müşterek Râvi Teorisi ve Tenkidi*, 35, 37. Oryantalizmden bir paradigma olarak bahseden Kızıl, bu paradigmanın ortak öncüllerini tespit etmiştir. Buna göre, klasik İslamî paradigma ile oryantalist paradigmayı ayıran ilkelerin literatüre bakışı ve değerlendirmeyi temelden etkilediği söylenebilir.

yeni, post-revizyonist bir konumu temsil ettiği ifade edilecektir.

Makalenin temel hipotezi, Görke'nin Motzki mirasını devralmasına rağmen sergilediği nihai şüpheciliğin tesadüfi veya şaşırtıcı bir akademik tercih olmadığıdır. Bilakis, bu sapma sadece Batı oryantalizminin erken İslam tarihini inkâr etme arzusunun bir tezahürüdür. Başka bir deyişle, Görke'nin tutumu oryantalizmin tek paradigmaya hizmet eden dört kuramdan[14] ibaret bir paradoksun bariz bir göstergesi olduğu ifade edilebilir. Böylece makale, ICMA gibi tarihsel ve filolojik çalışan bir yöntemin dahi oryantalist söylemdeki *a priori* dışlama refleksini kıramadığını ortaya koyarak, Batı akademisindeki paradigma paradoksunu gözler önüne sermektedir.

1. Batı Oryantalist Çalışmaların Evrimi içerisinde Andreas Görke

1.1. Goldziher Şüpheciliğinden Motzki İyimserliğine Geçiş

Batı oryantalist çalışmalarında ilk defa Motzki, Schacht'ın sebep olduğu metodolojik çıkmazı isnad-metin analizi sayesinde aşmayı başarmıştır. Şüpheci oryantalistler hadisi II. ve III. yüzyılın siyasî ve fıkhî tartışmalarının sonradan uydurulmuş ürünleri olarak görürken; Motzki, Abdürrezzâk es-Sanʿânî'nin (ö. 211/826-27) *el-Musannef*'i gibi erken dönem kaynaklarını inceleyerek bazı hadislerin içeriğindeki sınırlı sayıdaki unsurun Hz. Peygamber dönemine kadar uzanabileceğini söylemiş, ancak sonraki çalışmalarında bu kanaatini sürdürmemiştir.[15] Nitekim Motzki'nin Hz. Peygamber dönemine tarihlediği bir rivayet bulunmamaktadır. O, *el-Musannef*'teki Mekke fıkıh geleneğine ait rivayetleri en erken İbn Abbas'a (ö. 68/687-88) kadar götürebilmiş, "otantik" nitelemesini de "sahih" değil, "erken tarihli" anlamında kullanmıştır. Bu unsurların net bir değerlendirmesini yapmak da zordur:

> Motzki'nin "tarihî öz", "gerçek", "otantik" gibi nitelemelerinden hareketle hadisin ne kadarının gerçekten Hz. Peygamber'e gittiği kanaatinde olduğunu anlamak zor görünse de, bilhassa şüpheciliğin hâkim olduğu Schacht sonrası

14 Dört kuramdan kastımız, Batı akademisinin geliştirdiği dört farklı tarihlendirme metodunun, nihai tahlilde ortak biçimde oryantalist paradigmaya hizmet ettiğidir.

15 Harald Motzki, "The Muṣannaf of ʿAbd al-Razzāq al-Ṣanʿānī as a Source of Authentic Aḥādīth of the First Century A.H.", *Journal of Near Eastern Studies* 50/1 (1991), 1-21. Motzki rivayetlere peşinen uydurma olarak yaklaşmak yerine, her bir metnin tüm varyantlarını lafız düzeyindeki değişimleriyle birlikte ve buna ilaveten isnad şemalarını da analiz ederek çift eksenli bir analizden geçirmiştir.

dönemdeki çalışmalar dikkate alındığında yine de söz konusu ifadeleriyle ayrı bir yerde durduğu belirtilmelidir. Fakat onun oryantalist paradigmanın dışına çıkmama konusunda çok temkinli olduğu da vurgulanmalıdır.[16]

Schacht ve Gautier H. A. Juynboll'ün (ö. 2010) aksine, müşterek râvinin hadisi uyduran olmadığını yine Motzki ICMA sayesinde ortaya koymuştur. Motzki'ye göre müşterek râvi *(common link)*, elindeki malzemeyi ders halkasında sistematik olarak kayda geçiren, düzenleyen ve geniş öğrenci kitlelerine aktaran ilk otantik odak noktasını (musannif/hoca) temsil etmektedir.[17] Benzer şekilde, Motzki "The Murder of Ibn Abi l-Huqayq: On the Origin and Reliability of some Maghāzī Reports" makalesinde incelediği rivayetlerin tarihini hicrî birinci asrın son çeyreğine dayandırarak, Schacht'ın belirlediği genel sınırın ötesine geçmiştir.[18]

Çalışmalarıyla Motzki, kaynaklarla ilgili kronolojik sınırı hicrî I. asrın ikinci yarısına çekmeyi başarmıştır. Böylece o, oryantalizmin Goldziher sonrası köklü şüpheciliğini sarsmış, öyle ki son yıllarda hâkim görüş haline dahi gelmeyi başarmıştır.[19] Motzki ile birlikte mutavassıt oryantalist cehânına konumlandırılan Görke ve Schoeler de tüm bu zikredilen hususlarda benzer pozisyon almış olsalar da, Görke özelinde bu görüşünün özellikle Motzki'nin vefatından sonra değiştiği aşağıda ortaya koyulacaktır.

16 Kızıl, *Müşterek Râvi Teorisi*, 185.

17 Motzki, "The Muṣannaf of ʿAbd al-Razzāq"; Jonathan A. C. Brown, *Hadith: Muhammad's Legacy in the Medieval and Modern World* (Oxford: Oneworld Publications, 2009), 225; Harald Motzki, "Der Fiqh des -Zuhrī: die Quellenproblematik", *Der Islam* 68 (1991), 23-42; Andreas Görke - Gregor Schoeler, "Reconstructing the Earliest Sīra Texts: The Hijra in the Corpus of ʿUrwa b. al-Zubayr", *Der Islam* 82 (2005), 211-214.

18 Harald Motzki, "The Murder of Ibn Abī l-Ḥuqayq: On the Origin and Reliability of Some Maghāzī Reports", *The Biography of Muhammad: The Issue of the Sources*, ed. Harald Motzki (Leiden: Brill, 2000), 170-239.

19 Pavel Pavlovitch, "Dating", *The Wiley Blackwell Concise Companion to the Hadith*, ed. Daniel W. Brown (Hoboken: Wiley Blackwell, 2020); Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 103.

2. Görke'nin Akademik Eğitimi ve Erken Dönem Rivayetlerine Yaklaşımı

2.1. Akademik Eğitimi ve Hocaları[20]

1969 yılında doğan Andreas Görke, Lübnan'da yetişmiştir. Akademik yolculuğu, 1996 yılında Hamburg Üniversitesi'nde *Early Islamic Historical Tradition on Ḥudaibiya*[21] başlıklı teziyle lisans derecesini alarak başlamıştır. 2001 yılında ise Hamburg Üniversitesi'nde *"Das Kitāb al-Amwāl des Abū ʿ*Ubaid *al-Qāsim b. Sallām: Entstehung und* Überlieferung *eines frühislamischen Rechtswerkes"*[22] adlı teziyle *summa cum laude*[23] derecesiyle doktora eğitimini tamamlamış, ardından 2010 yılında Basel Üniversitesi'nden İslam Araştırmaları alanında doçentlik unvanına layık görülmüştür.

Görke 2015 yılından bu güne Edinburgh Üniversitesi'nde İslam Araştırmaları alanında öğretim üyesi olarak görev yapmakta olup, meslekî anlamda da önemli akademik görevlerde bulunmuştur. Örneğin, Kiel ve Hamburg Üniversitesinde öğretim görevlisi ve araştırma asistanı olarak çalışmış, ayrıca İsviçre Ulusal Bilim Vakfı'nın *Foundations for a New Biography of Muhammad* ve *Heilige Orte im frühen Islam* projesi gibi projelerde görev almıştır. Görke'nin araştırmaları, erken İslam tarihi ve tarih yazımı, Hz. Peygamber'in hayatı, Kur'an çalışmaları ve tefsir, hadis, İslam hukuku, Arapça el yazmalarının aktarımı, İslam ile geç antik dönem bağlamı arasındaki ilişki, İslam'daki kutsal yerler ve modernitenin Müslüman entelektüel düşünce üzerindeki etkisi gibi geniş bir konu yelpazesini kapsamaktadır.

Görke'nin akademik gelişimine katkı sağlayan temelde iki hocası olmuştur. Bunlar, şüpheci ve revizyonist görüşlere sahip Albrecht Noth[24] (ö. 1999) ile Batı

20 Bu bölümdeki bilgiler Görke ile yaptığımız çevrimiçi mülakata dayanmaktadır. Görke, Kişisel Görüşme, 8 Ağustos 2024.

21 Andreas Görke, "Die frühislamische Geschichtsüberlieferung zu Hudaibiya", *Der Islam* 74 (1997), 193-237.

22 Andreas Görke, *Das Kitāb al-Amwāl des Abū ʿ*Ubaid *al-Qāsim b. Sallām: Entstehung und* Überlieferung *eines frühislamischen Rechtswerkes* (Princeton: Darwin Press, 2003).

23 *Summa cum laude* ifadesi Latince'den gelmekte olup "en yüksek övgüyle" anlamına gelir. Bk. *Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus*, "Summa cum laude" (Erişim 11 Ekim 2026). Eğitim kurumları tarafından en yüksek başarıyla kazanılan bir derecenin belirtilmesi için kullanılan bir onur unvanıdır. *Summa cum laude*, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde tanınan ve yaygın olarak kullanılan üç akademik onur türünden en üst düzeyde olanı ifade etmektedir.

24 Erken dönem İslam tarih yazımı üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Albrecht Noth, özellikle tarihsel gerçek ile sonradan uydurulan anlatı kurguları arasındaki ayrımda, kaynak analizi ve sosyo-politik bağlamın önemini vurgulayan yöntemler ortaya

oryantalizminde iyimser yaklaşımıyla tanınan mutavassıt Harald Motzki'dir.[25] İleride ifade edileceği üzere, Görke'nin temel İslam kaynaklarına yaklaşımında bu iki ismin izleri bariz bir şekilde görülmektedir.[26]

2.2. Görke ve Erken İslam Kaynaklarına Temel Bakışı

Görke, İslam kaynaklarına tarihçi gözüyle baktığını ifade ederek, tarihçilerin odak noktasının arkeolojik kanıtlar olduğunu söyler.[27] Böylesi somut kanıtları, yazıtlar veya sikkeleri, geçmişe dair doğrudan içgörüler sağlayan somut fiziksel veriler olarak görmektedir. Görke'ye göre böylesi birincil kaynaklar, herhangi bir önyargı içermeden olayın gerçek resmini sunan yegâne kanıtlardır. Bu nedenle, tarihçilerin geçmişi yeniden inşa etmek için ihtiyaç duydukları temel veri kaynağı bu arkeolojik kanıtlar olmalıdır.[28]

Görke, bu tarihçi bakış açısından hareketle, birinci asır İslam tarihine ait hem doğrudan arkeolojik kanıtların hem de yazılı kaynakların var olmadığını varsayarak,[29] erken İslam tarihi üzerine yapılan çalışmaların zorluğunun altını çizmektedir.[30] Zira Görke, erken İslam kaynaklarının anlattıkları olaylardan

---

koymuştur. Geleneksel İslam kaynaklarının güvenilirliğini sıklıkla sorgulayan İslam tarihine yönelik yaklaşımıyla bilinen Noth'a göre, râviler ve müdevvinler büyük ölçüde hadis uydurmuş, tahrif etmiş ve yaymıştır. Noth, râvilerin çeşitli şekillerde manipülasyon, derleme ve hadislerin sistematikleştirilmesi, içeriğin genişletilmesi veya kısaltılması, olayların kronolojisinin oluşturulması ve materyallerin seçici bir şekilde ihmal edilmesi veya uydurulması gibi faaliyetlerde bulunduklarını savunmaktadır. Neticede Noth'un bu yaklaşımı, aktarılan rivayetlere yüz değerinden hareketle temel bir ihtiyat ve şüphecilik sergilemeyi önermektedir. Bk. Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 36-37; Albrecht Noth, *The Early Arabic Historical Tradition: A Source-Critical Study*, çev. Michael Bonner (Princeton: Darwin Press, 1994), 6-7.

25 Görke, Kişisel Görüşme, 22 Ağustos 2024. Görke, mülakat sırasında Motzki için "hocam" ifadesini kullanmıştır.

26 Motzki Okulu'na ait metodolojik araçları (ICMA) benimsemesine rağmen revizyonist söylemleri onaylamasının arkasında, birbirine zıt metodolojik çizgideki hocaların etkisinde kalmış olabileceği değerlendirilmektedir.

27 Görke, Kişisel Görüşme, 8 Ağustos 2024; Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 40-41.

28 Konunun detayı için bk. Colin Renfrew - Paul Bahn, *Archaeology: Theories, Methods, and Practice* (London: Thames & Hudson, 2018), 50.

29 Andreas Görke, "Prospects and Limits in the Study of the Historical Muḥammad", *The Transmission and Dynamics of the Textual Sources of Islam: Essays in Honour of Harald Motzki*, ed. Nicolet Boekhoff-van der Voort vd. (Leiden: Brill, 2011), 140.

30 Michael Cook, *Early Muslim Dogma: A Source-Critical Study* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), 156. Görke'nin benimsediği bu görüş temelde şüpheci cenâhın

yaklaşık 150 ila 250 yıl sonra yazıldığını belirtmekte olup, bunun ise bu zaman dilimine ait kaynakların otantikliği konusunda belirsizliklere yol açtığını ifade etmektedir. Belirsizliğin nedeni ise rivayet edilen hadislerin bağlama veya kitlesinin anlayışına uyacak şekilde değiştirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Öyle ki, Görke'ye göre rivayet sürecinde anlamı belirsiz kelimeler daha anlaşılır hale getirilmek üzere seçilmiş ve açıklanmak maksadıyla da değiştirilmiştir.[31]

Bu itibarla Görke'nin her oryantalist gibi tarihî tenkit metodundan hareket ettiği söylenebilir. Nitekim Alman teolog, din felsefecisi ve tarihçi Ernst Troeltsch (ö. 1923), tarihsel eleştiride yazılı metinlerin önceliğini vurgulayan isimlerdendir. Bu yönteme göre, bir olay ile onun kayda geçirilmesi arasındaki zaman farkı arttıkça tarihsel güvenilirlik azalmaktadır.[32] Erken İslam tarihine dair yazılı kaynakların eksikliği, tarihçileri şifâhî geleneğin sorunlu verilerine ve sistematik olmayan derlemelere mecbur bırakmaktadır. Dolayısıyla, Görke'nin, İslam kaynaklarının tarihsel kayıtlar olmadığını varsayan Alman filoloji geleneğini izlediği söylenebilir.

Goldziher'in temel şüphecilik ilkesini benimseyen Görke, erken dönem İslam kaynaklarının otantikliğini şüpheli bulmaktadır. Ayrıca o, Mekke ve Medine gibi bölgelerde kapsamlı arkeolojik araştırmaların yapılmamış olmasını da eleştirmektedir. Zira bu araştırma eksikliği, tarihçileri İslam'ın ilk yüzyılı hakkında doğru bilgiler bulma konusunda bir çıkmaza sürüklemektedir.[33]

Tarih yazımının epistemolojik sınırına -hatta imkânsızlığına- dikkat çeken Görke, geçmiş olaylara ilişkin toplumsal hafızanın her zaman tarihsel gerçeklerle örtüşmediğini savunur. Tarihçiler, geçmişi ancak bu etkilerin onu şekillendirdiği haliyle yeniden kurgulayabilirler. Görke'ye göre yaşanan tarihsel gerçeklik, zaman geçtikçe onu hatırlayan toplumun inançları, ihtiyaçları ve ideolojileri doğrultusunda yeniden biçimlenir ki buna toplumsal hafıza denir. Neticesinde, elimize ulaşan metinler ilk olayın kendisini değil, o olayın zamanla dönüştürülmüş bu "hafıza versiyonunu" göstermektedir. Olayların bu etkilerden önce sahip olduğu orijinal biçimine ulaşmak ise Görke'ye göre imkânsızdır. Bu nedenle Görke, tarihçilerin aktarılan bilginin tarihsel olarak doğru olup olmadığını ya da bu

temel argümanıdır. Örneğin, Cook, erken dönem İslam kaynaklarının özgünlüğüne ilişkin nesnel ve objektif kriterlerin bulunmadığına inanmaktadır. Tarihsel gerçeği ortaya çıkarmanın tek yolu, arkeolojik bulgular ve Müslüman olmayan kaynaklar gibi İslam gelenekleri dışındaki kanıtlara başvurmaktır.

31 Görke, Kişisel Görüşme, 16 Ağustos 2024.

32 Troeltsch, "Über historische und dogmatische Methode in der Theologie", 50. Ayrıca bk. Jules R. Benjamin, *A Student's Guide to History* (Boston: Bedford/St. Martin's, 2016), 39-42; Altıntaş, *Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin Tenkidi*, 224.

33 Görke, Kişisel Görüşme, 16 Ağustos 2024.

bilginin daha sonraki dönemlerden kaynaklanıp kaynaklanmadığını kesin olarak bilemeyeceklerini belirtmektedir.[34] Görke'ye göre bir tarihçi ICMA gibi gelişmiş yöntemler kullansa bile, metinlerin şekillendiği dönemin resmini hiçbir zaman tam olarak bilemez, sadece yeniden kurgulayabilir (*reconstruction*). Değişim ve uydurma gibi etkilerden hâli, orijinal olaya ulaşmayı metodolojik olarak imkânsız görmekle, Görke'nin bir tür tarihsel agnostisizme düştüğü düşünülmektedir.

Görke ayrıca Kur'an-ı Kerim'in Hz. Peygamber'in vefatından kısa süre sonra (yaklaşık 20-25 yıl içinde) metinleştiğini kabul etmektedir. Tarihsel bir referans kaynağı olarak Kur'an-ı Kerim'i ayrı bir yerde görürken hadis, siyer ve fıkıh literatürünü bu güvenli alanın dışında tutmaktadır. Çünkü Görke'ye göre bu metinlerdeki râvilerin samimiyetini, niyetlerini veya aktarılan olayların otantikliğini tespit edecek bağımsız bir kanıt aracımız yoktur.[35] Dahası, Görke pek çok hadis rivayetinin tarihsel bir olayın kaydı olmadığını savunarak, onların sadece Kur'an ayetlerini açıklamak, yorumlamak veya o ayetlere tarihsel bir arka plan *(*esbâb-ı nüzûl*)* kurgulamak amacıyla sonradan üretildiğini savunur. Bu hadislerin Kur'an-ı Kerim'den alıntı olma iddiasını, bazı oryantalistler "hadislerin kuranlaştırılması" anlamında *"Quranification of traditions"* olarak kavramlaştırmıştır. Bu düşünceden hareketle, Görke'ye göre, şayet bir rivayet Kur'an metninden ilhamla türetilmişse, o rivayet otantik tarihsel bir belge değildir. Bununla birlikte, Görke erken dönem kaynaklarının topyekûn uydurma olamayacağını ifade ederek, bunların gerçek bir çekirdeğe *(historical kernel)*[36] sahip olması gerektiğini teyit etmektedir. Ancak bu çekirdeğin ne olduğuna dair tatmin edici bir cevap vermemektedir. Dolayısıyla, Görke'ye göre bazı hadislerin gerçekliğini ve tüm rivayetlerin uydurma olmadığını kabul etsek bile, yine de tarihsel nitelikte olabilecek tek bir rivayet bulamamaktadır.

Hicrî ilk iki asra ait yazılı kaynakların mevcudiyetini reddetmekle birlikte Görke, bir de erken dönem İslam kaynaklarının otantikliği ile ilgili başka temel bir soruna işaret etmektedir. Hicrî ilk iki asra dair bilgilerin sözlü ve şifâhî usulle nakledilmesi Görke için sorun arz eder. Zira şifâhî rivayet aktarımında zaman içerisinde hatalar, çarpıtmalar ve uydurmaların ortaya çıkma riski çok yüksektir. Bu durum ise bu aktarılan rivayetlerin otantikliğini şüpheye düşürmektedir.[37]

34 Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 42.

35 Görke, "Prospects and Limits", 139.

36 Tarihsel çekirdek konusunun detayları için bk. Ungern-Sternberg - Reinau, *Vergangenheit in mündlicher* Überlieferung, 40-44.

37 Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 41-43.

2.3. Görke ve Şifâhî Rivayet Geleneği

Görke, insan zihninin ve toplumsal hafızanın çalışma prensiplerinden hareketle oryantalist söyleme mütenasip şüpheci bir tutum sergilemektedir. İnsan hafızasının bilişsel sınırlarına temas ederek, hafızanın adeta bir video kamerası gibi çalışmadığının altını çizer. Görke hafızanın seçiciliğini vurgulayarak yorumlayıcı olduğuna ve kişinin önyargıları ile beklentilerine göre geçmişi sürekli yeniden kurguladığına işaret eder. Buradan hareketle, yazılı bir denetim mekanizmasıyla sabitlenmeyen her sözlü aktarım, gerçekte ne olduğunu aktarmayacaktır.

Görke, şifâhî rivayetlerde râvinin yalnızca neye inandığını, neyi hatırlamak istediğini veya neyi amaçladığını yansıtabileceğini *(subjectivity)* vurgular. Başka bir ifadeyle, sistematik yazılı kayıtların ve metinsel kontrol mekanizmalarının bulunmadığı erken dönemde, sırf ezbere dayalı rivayetler, Görke'ye göre, detayların kaybolmasına, metnin dönüşmesine ve değiştirilmesine mahkûmdur. Netice olarak, şifâhî rivayetler doğası gereği mutlak tutarlılığı sağlamamakta olup, râvinin müdahalesine açık bir yapıya sahiptir.[38]

Görke'nin, birlikte çalıştığı Schoeler'e yaptığı atıf ise oldukça kritiktir. Zira esasen Schoeler, erken dönem İslam medeniyetindeki sözlü ve yazılı rivayetlerin iç içe geçtiğini *(audio-visual / oral-written transmission)* ve ders notlarının *(hypomnema)* hafızayı desteklediğini savunarak sözel aktarıma nispeten müspet yaklaşmıştır.[39] Ancak Görke, Schoeler'in altını çizdiği temel bir eleştiriye temas ederek, Müslümanların ezberleme tekniklerinin veya şifâhî aktarım yöntemlerinin, metnin harfi harfine ve mekanik bir kesinlikle korunmasını sağlayamayacağını savunur. Nihai tahlilde Görke ne isnad sisteminin ne de ezber kültürünün bilişsel hafıza kayıplarını ve yorum katmanlarını engellemeye yetmediğini ifade eder.[40]

Görke, şifâhî geleneğin dinamik değişkenliğini ve dış etkenlere açık oluşunu iki temel kanıt üzerinden temellendirir.[41] Bunların ilki, Kur'an-ı Kerim'de bulunan anlamsal ve mantıksal çelişkilerdir. Görke, Rûm Suresi'ndeki (er-Rûm

38 Görke, Kişisel Görüşme, 8 Ağustos 2024; Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 55. Schoeler hatta daha da ileri giderek, Müslümanların tarih yazımı, hadis ve Kur'an tefsiri gibi tüm geleneklerinin kesin bir şekilde aktarılması için herhangi bir özel teknik ya da yöntem geliştirmediklerini eleştirir (örneğin, mekanik ezberleme ya da belirli ezberleme teknikleri). Detay için bk. Schoeler, *Charakter und Authentie*, 16.

39 Schoeler, *Charakter und Authentie*, 10-13.

40 Görke, Kişisel Görüşme, 8 Ağustos 2024. Bk. Schoeler, *Charakter und Authentie*, 9.

41 Görke, Kişisel Görüşme, 8 Ağustos 2024.

30/2) kıraat farklılığını örnek göstererek ("Doğu Romalılar yenildi" vs. "Doğu Romalılar galip geldi"), iki zıt iddianın aynı anda otantik olamayacağını savunur. Ona göre bu durum, şifâhî aktarımın zamanla müfessirlerin ve râvilerin ikincil yorumlarından, tefsir tercihlerinden etkilendiğini ve neticesinde metnin orijinal hâlinin şifâhî olarak korunamadığını göstermektedir. Görke'nin takdim ettiği ikinci kanıt ise Fatiha Suresi'nde (el-Fâtiha 1/6) bulunan kıraat farklılığı nedeniyle ihdina ve irşidna kelimelerinin esnekliğidir. Görke, ayetin genel anlamı korunsa bile yine harfi harfine tam bir aktarımın *(verbatim transmission)* bulunmadığına işaret etmektedir. Sunduğu bu iki fonetik ve lafzî çeşitlilik örneğinden hareketle, şifâhî geleneğin akışkan ve sabit olmayan yapısının açıkça görüldüğünü ifade etmektedir.[42]

Görke ayrıca, şifâhî geleneklerin istikrarsız ve değişime açık doğasıyla beraber sabit bir çekirdek *(historical core/kernel)*, yani tutarlı bir anlatı etrafında döndüğünü de varsaymaktadır. Sözel aktarımın bu değişken doğası[43] aynı zamanda çekirdeğin çeşitli varyasyonlara sahip olabileceğini, değişimlere ve dönüştürülmelere açık olduğunu da göstermektedir. Dolayısıyla Görke, şifâhî geleneğin bu sabit çekirdeğinin temelde "tarihsel otantik çekirdek" anlamına gelmediğini, başka bir deyişle, olayların gerçekte yaşandığı şekliyle aktarıldığı anlamını taşımadığını düşünmektedir. Bir rivayetin farklı râviler tarafından aynı ana omurgayla (sabit çekirdekle) aktarılması, o olayın gerçekte tıpkı anlatıldığı gibi yaşandığını ispatlamaz. Görke'ye göre toplumlar, zihinlerinde iz bırakan bir olayı veya efsaneyi merkezde sabit tutup etrafını yeni varyasyonlar, süslemeler ve detaylarla donatabilmekteler. Buradan hareketle Görke, rivayet yapısındaki istikrarın metnin "tarihsel doğruluğuna" değil, yalnızca o topluluğun "hafıza istikrarına" işaret ettiğini belirtir.[44]

Böylece bilişsel psikolojik verilerle desteklediği bu çıkarımlarının sonucunda Görke, klasik İslam âlimlerinin savunduğu Arap toplumunun kuvvetli ezber gücüne sahip olduğu iddiasını da temelden sarsmaktadır. Görke'ye göre, hafıza ne kadar güçlü olursa olsun, yazılı denetim olmaksızın râvinin yapacağı deformasyona mahkûmdur. Bu bağlamda Goldziher ve Schacht'ın temel iddialarını hatırlatmada fayda vardır. Goldziher ve Schacht, hadislerin sonraki dönemlerin siyasî kurgusu olduğunu savunurken hadislerdeki hukukî ve

42 Görke, Kişisel Görüşme, 8 Ağustos 2024; Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 59.

43 Görke'ye göre, sözlü kültür doğası gereği esnektir, canlıdır ve aktarıldığı dönemin şartlarına göre sürekli yeniden biçimlenir. Yazıya geçirilene kadar geçen süreçte metnin etrafında oluşan varyasyonlar, orijinal olaydan ziyade sadece râvilerin kişisel veya dönemsel katkılarını yansıtır.

44 Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 43.

siyasî çelişkilerden yola çıkmışlardı. Görke'nin ise aynı şüpheci sonuca bilişsel psikoloji ve hafıza araştırmaları üzerinden ulaştığı söylenebilir. Hadislerin neden kurgulanıp gerçeği yansıtmadığını, Görke insan zihninin hatırlama biçimiyle izah ederek mantıksal bir zemine oturtur.

Görke'ye göre Hz. Peygamber'in vefatından hemen sonra cereyan eden iç savaşlar (Cemel, Sıffîn, Harre), siyasî bölünmeler (Emevî-Abbasî çekişmeleri) ve kitlesel göçler de toplumsal hafızayı doğrudan şekillendirmiştir. Zira ona göre şifâhî kültürlerde tarih, toplumun değişen siyasî ve sosyolojik ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde sürekli güncellenerek hatırlanır.[45] Bu perspektifle Görke, gerek İslam geleneğindeki isnad ve ricâl tenkidi gerekse Batı'nın ICMA dâhil sair tarihlendirme metotları da, hiçbirinin temelde metnin içindeki bu "sabit çekirdeği" tespit etmede başarılı olmadığını savunur. Başka bir ifadeyle, Görke'ye göre aslında hiçbir tarihlendirme metodu tespit edilen bu "sabit çekirdeğin" tarihsel bir hakikat mi yoksa toplumsal olarak kurgulanmış bir efsane mi olduğunu doğrulayacak araçlara sahip değildir.[46]

2.4. Görke ve Âhâd Hadisler

Görke, mevcut tarihlendirme yöntemlerinin âhâd hadislerinin güvenilirliğini objektif olarak belirlemede yetersiz kaldığına dikkat çekmektedir. Hadislerin sözlü aktarımı ve râvilerin kültürel, sosyal bağlamlarına uyum sağlamak amacıyla metni değiştirmiş olabilme ihtimali hadislerin özgünlüğünü değerlendirmeyi temelden zorlaştırmaktadır. Yine Görke, modern tarih metodolojisini genelde hadis literatürünün tamamına, özelde ise âhâd rivayetlere uygulayarak, hadislerde uydurmaları ispatlamanın kolay olduğunu savunmaktadır. Örneğin, hadis metninde mevcut bir anakronizm (örneğin, Peygamber'in henüz gerçekleşmemiş Emevî-Abbasî siyasî olaylarını veya daha sonraki kelâm tartışmalarını detaylarıyla isim vererek bildirmesi), coğrafî bir hata veya tarihsel bir çelişki metnin geç dönem kurgusu olduğunu kanıtlayabilmektedir. Ancak Görke'ye göre, bir hadis metninde anakronizmin bulunmaması, otomatik olarak o metnin otantik olduğunu teyit etmez. Anakronizmden hâli olmak, Görke'ye göre yalnızca o metni uyduran veya şekillendiren râvinin çok usta ve dikkatli

45 Görke, Kişisel Görüşme, 8 Ağustos 2024.

46 Görke, Kişisel Görüşme, 16 Ağustos 2024. Oysaki Motzki, ICMA analizi ile farklı kanallardan gelen rivayetlerin müşterek râvisini ve onların ortak hadis metin çekirdeğini tespit ederek rivayetlerin otantikliğini diğer bir ifadeyle hicrî I. asra kadar gittiğini kanıtlamıştı. Görke'ye göre râvilerin hafızası ortak bir noktada buluşsa bile, o buluşulan şey bilişsel olarak deforme olmuş ve yönlendirilmiş bir hafıza kaydı olup; tarihsel gerçekliğin kendisi değildir.

olduğunu göstermektedir.[47]

Bu tahlillerden hareketle Görke, tarihlendirme metotlarının uydurmaları eleme ve yanlışlama hususunda başarılı olduğunu ifade eder. Ancak bir rivayete otantik bir hadis doğrulaması yapacak objektif süzgeçlere sahip olunmadığını da iddia eder.[48] Görke'nin işaret ettiği bu durum, âhâd hadisleri objektif ve otantik bir kanıt olmaktan çıkarmıştır. Ayrıca bu yönüyle Schacht'ın "aksi ispat edilene kadar her hadis uydurma kabul edilmelidir" ilkesini benimsediği de gözlemlenmektedir. Zira uydurmaları anakronizm gibi somut kriterlerle tespit edip; otantikliği ise -metinsel pürüzsüzlük otantikliğin değil, başarılı bir kurgunun sonucu diyerek- tespit edememek ancak Schachtçi şüpheciliğinin bir tezahürü olarak değerlendirilmektedir.

Görke, özellikle tek bir tarikten veya çok az sayıda isnadla aktarılan âhâd rivayetlerin tarihsel bilgi değerini de sorgulamaktadır. Eğer bir olay sadece tek bir isnad zinciriyle geliyorsa ve onu destekleyen bağımsız paralel rivayetler ve tarikler bulunmuyorsa, o metnin tarihsel gerçekliğini doğrulamak *(external verification)* imkânsız hale gelir.[49] Bu nedenle bir hadisi değerlendirebilmenin tek objektif yolu, farklı râvi silsilelerinden gelen metinleri birbiriyle karşılaştırmaktır. Ancak bu varyantlar arası karşılaştırma yapıldığında; metindeki sonradan yapılan eklemeler, uydurmalar veya orijinal aktarım izleri birbirinden ayrıştırılabilir. Bu nedenle Görke'ye göre çapraz kontrolden mahrum rivayetlerin otantikliği tespit edilememektedir. Bu konuda Görke'nin, hadis hakkında hüküm vermeden önce o metnin ulaşılabilen tüm varyantlarının ve isnadlarının toplanmasını savunan hocası Motzki'yi takip ettiği söylenebilir. Görke hadisin tek bir tarikine bakarak hadisi uydurma gören Schacht'ın mantığını eleştirerek, Motzki gibi, bütüncül bir araştırmayı ve çapraz kontrolü teyit eder.

2.5. Görke ve Siyer Rivayetleri

Görke, İbn İshak (ö. 151/768), Vâkıdî (ö. 207/823) ve İbn Hişâm (ö. 218/833) gibi erken dönem siyer ve tabakât müelliflerinin eserlerini eleştirerek, bu literatürlerin mucize ve şiirlerle süslenmiş kurgusal yapısına ve kültürel ödünç alma yöntemiyle oluşturulduğuna dikkat çekmektedir. İbn Hişâm ve İbn İshak rivayetleri, birbirinden farklı unsurların bir araya getirilip mezcedilen derlemeler olarak değerlendirilmektedir. Ona göre, İslam tarih yazımı, özellikle İbn İshak ve Vâkıdî döneminden itibaren, tek bir hikâyeye mezcedilmiş farklı

47 Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 58.

48 Görke, Kişisel Görüşme, 2 Ekim 2024.

49 Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 59.

rivayetlerden oluşmaktadır.[50] Başka bir ifadeyle, Görke'ye göre siyer literatürü fıkhî ve tefsirî rivayetlerle, mucizeler ve şiirler gibi farklı parçaların[51] sonradan birleştirilmiş bir anlatısıdır. Bu ise, metinlerin zamanla Hz. Peygamber'i yüceltme ve dönemin ihtiyaçlarını karşılama amacıyla şekillendiğini göstermektedir.[52] Rivayetlerin bu yapısı ise, Hz. Peygamber'in hayatına dair güvenilir bir kronoloji oluşturmayı, Görke'ye göre metodolojik olarak imkânsız kılmaktadır.

Görke, Vâkıdî'nin kaynak kullanımındaki çelişkilerine de dikkat çeker. Vâkıdî'nin, belirli bir tezi veya tam zıddı olan bir iddiayı meşrulaştırmak için var olan isnadları manipüle ettiğini, sahte isnadlar eklediğini ve orijinal rivayetin bağlamını değiştirerek bir tür isnad uydurmacılığı yaptığını savunmaktadır.[53] Örneğin, bahsedilen isimlerdeki farklılıklar ve belirli belgelerin ve şiirlerin güvenilirliği Görke'ye göre birer şüphe konusu teşkil eder. Görke daha da ileri giderek, bazı erken dönem biyografi müelliflerinin para karşılığında isim listelerini değiştirdiklerini itiraf ettiklerini bile iddia etmektedir.[54]

Son eleştiri noktası olarak Görke, siyer literatürünün geç yazımına dikkat çeker. Sahabe neslinin Peygamber biyografisini yazmak gibi bir çabası olmadığını ve ilk siyer yazım teşebbüslerinin Hz. Peygamber'in vefatından bir nesil sonra ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu bir asır sonra yazılan siyer literatürü ise, kronolojik hassasiyeti olmayan profesyonel kıssacıların etkisinde kalmıştır. Buna ilaveten, aile içi isnadlarla aktarılan subjektif anılar da ilave tutarsızlıklara yol açmıştır. Görke örnek olarak şakk-ı sadr hadisesini göstererek, bunun kimi yerde çocuklukta, kimi yerde ise ilk vahiy esnasında anlatılması tutarsızlığına dikkat çekmektedir.[55]

Bu itibarla, Görke; Henri Lammens (ö. 1937) ve Schacht gibi siyer anlatılarının büyük kısmının tarihsel gerçekliklere değil, Kur'an ayetlerini açıklamak için uydurulan kıssalara ve hikâyecilere dayandığını savunmaktadır. Görke, şakk-ı sadr örneğinde olduğu gibi, parçalı rivayetlerin hikâyeciler ve aile isnadlarıyla nasıl farklı kronolojik bağlamlara oturtulduğunu göstererek bu tezi desteklemektedir. Yine oryantalist söylemde, Vâkıdî'nin şüpheli bir siyer yazarı olarak görüldüğü bilinmektedir. Görke de bizzat tespit ettiği isnad manipülasyonu örnekleriyle

50 Andreas Görke, "Muhammad", *Islam: Einheit und Vielfalt einer Weltreligion*, ed. Rainer Brunner (Stuttgart: W. Kohlhammer, 2016), 94, 96, 98.

51 Görke, "Muhammad", 97-98.

52 Görke, Kişisel Görüşme, 16 Ağustos 2024. Ayrıca bk. Andreas Görke, "The Relationship between Maghāzī and Ḥadīth in Early Islamic Scholarship", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 74/2 (2011), 176.

53 Görke, "The Relationship between Maghāzī and Ḥadīth", 177.

54 Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 66.

55 Görke, "Muhammad", 98.

Vâkıdî'ye dair bu Batılı şüpheci bakış açısını desteklediği gözlemlenmektedir.

2.6. Görke ve Hudeybiye Rivayeti Özelinde ʿUrve b. Zübeyr Rivayetleri

Görke ve Schoeler, Batı oryantalizminde ses getiren önemli bir çalışmaya imza atmıştır. ʿUrve b. Zübeyr'e dayandırılan dört önemli siyer olayını (ilk vahiy, ifk hadisesi, Medine'ye hicret ve Hudeybiye antlaşması) isnad-metin analizi uygulayarak incelemişlerdir. Yaklaşık 10.000 rivayet tematik olarak tarandıktan sonra, farklı râvi kanallarından, özellikle Hişâm b. ʿUrve (ö. 146/763) ve Zührî'den (ö. 124/742) gelen rivayetlerin özgünlüğü tespit edilmiştir. Bu birbirinden bağımsız metinlere rağmen gözlemlenen lafzî ve içeriksel örtüşme, ʿUrve'nin gerçekten de hicrî I. asırda bu malzemeyi derleyen otantik bir kaynak olduğunu göstermiştir. Çalışmanın en önemli bulgularından biri ise ʿUrve rivayetlerinin tefsir kaynaklı kurgulardan uzak olmasıdır.[56] Nitekim Hudeybiye rivayetinde Fetih suresindeki ilgili ayetlerin veya Rıdvân biati referanslarının bulunmayışı, Görke'ye göre metnin geriye dönük Kur'an yorumlarıyla şekillendirilmediğini göstermektedir.

Görke ve Schoeler'in ʿUrve araştırmasındaki tek amaçları siyer rivayetlerinin en eski metin katmanını *(textual reconstruction)* yeniden inşa etmektir. Nitekim Görke bu temel amacını Tilman Nagel'e yazdığı reddiye makalesinde olduğu gibi,[57] tekerrüren farklı makalelerinde vurgulamaktadır. Öte yandan Görke, metnin kaynağını doğrudan Hz. Peygamber'in kendisine kadar izlemenin mümkün olmadığının da altını çizer. Başka bir deyişle, ulaşılan neticeler Hz. Peygamber'in bizzat neyi ne şekilde yaşadığını yansıtmamaktadır. Neticeler sadece İbn İshak'tan iki nesil önce yaşayan ʿUrve'nin zihnindeki Hz. Peygamber imajını ve anlatısını ortaya koymaktadır.[58]

Dolayısıyla Görke, bir yandan Goldziher ve Schacht'ın hicrî I. asra ait hiçbir bilgiye sahip olamama iddiasını çürütüp ʿUrve'ye ait otantik bir rivayet çekirdeğinin varlığını teyit ederken, öte yandan ise hadislerle Hz. Peygamber arasındaki doğrudan bağın kesin olarak kurulamayacağını belirtmektedir. Bununla birlikte Görke'nin ʿUrve'nin Hudeybiye rivayeti üzerine yaptığı metin analizi, onun oryantalist paradigmayla nasıl buluştuğunu da sergilemektedir. Görke; ʿUrve'nin rivayetlerinde göze çarpan tekrarlar, paralel ifadeler ve

56 Andreas Görke - Gregor Schoeler, *Die* ältesten *Berichte* über *das Leben Muhammads: Das Korpus* ʿUrwa *ibn az-Zubair* (Princeton: Darwin Press, 2008), 202-208.

57 Görke - Motzki, "Tilman Nagels Kritik", 501.

58 Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 74.

kalıplaşmış yapılar üzerinden biçim eleştirisi (*form criticism*) uygulamıştır. Bunun neticesinde, rivayetin şahitliğe dayanan bir görgü tanığı raporu olmadığını, aksine erken dönemde biçimlendirme süreçlerinden (*form-shaping*) geçtiğini savunur.[59]

Görke ayrıca ʿUrve rivayetlerinde Kitab-ı Mukaddes'le paralellerin var olduğunu da iddia etmektedir. Yine rivayetlerde idealizasyon anlamını taşıyan mucizelere temas edilmesi ve Hz. Ebu Bekir (ö. 13/634) gibi halifelerin rivayetteki varlığı[60] gibi -ona göre- ideolojik dokunuşlara dikkat çeker. Görke'nin Hudeybiye rivayetinde bulunan bu tür motifleri revizyonist söylemin kültürel ödünç alma (*borrowing*) ve kurtuluş tarihi kurgusu kavramlarıyla açıklaması ise manidardır.[61] Bu iddiasıyla Görke, İslam dinini Yahudi-Hıristiyan mirasının bir parçası olarak gören[62] Goldziher, Patricia Crone (ö. 2015), Lammens, Arent Jan Wensinck (ö. 1939) ve Christiaan Snouck-Hurgronje (ö. 1936) gibi kurucu oryantalistlerin görüşleriyle birebir örtüşmektedir. Bu oryantalistlere göre İslam, özgün bir din olmayıp, başka kültürlerden devralınan bir yapı olarak tavsif edilmektedir. Netice olarak Görke, her ne kadar ʿUrve rivayetlerinin hicrî I. asra ait bir metin olduğunu kanıtlamış olsa da, rivayetlerde bulunan Yahudilik anlatılarına benzerlikler, mucize ve şiir kullanımlarıyla manipüle edilen içerikler, Hudeybiye rivayetlerinin tarihsel gerçek olmadığını göstermektedir.

2.7. Görke ve Ricâl Literatürü

Görke, ricâl literatürünü tarafsız biyografi sözlükleri olarak değil, siyasî saiklerin yönlendirdiği kurgular olarak nitelendirmektedir. Ayrıca Görke, diğer birçok oryantalist gibi ricâl eserlerinin kendi içinde döngüsel bir kanıtlama mantığı *(circular reasoning)* üzerine inşa edildiğini savunur.[63] Benzer bir iddiayı Herbert Berg de ileri sürmüş, Motzki ise bu iddiaya cevap vermiştir.[64] Juynboll

59 Andreas Görke, "The Historical Tradition about al-Ḥudaybiya: A Study of ʿUrwa b. al-Zubayr's Account", *The Biography of Muhammad: The Issue of the Sources*, ed. Harald Motzki (Leiden: Brill, 2000), 260. Ayrıca bk. Görke, "Muhammad", 98.

60 Halifeler gibi meşhur şahısların kullanımının uydurma anlamı taşıdığına dair detay bilgi için bk. Noth, *The Early Arabic Historical Tradition*, çev. Michael Bonner, 80, 138-142, 190-211.

61 Görke, "The Historical Tradition about al-Ḥudaybiya", 268.

62 Fatma Kızıl, "The Prophet's (pbuh) Encounters with Christians in the Context of Orientalists' Arguments of Cultural Borrowing", *Akademik Siyer Dergisi* 10 (2024), 27. Ayrıca bk. Fatma Kızıl, "Avrupamerkezciliğin Bir Yansıması Olarak Oryantalist Söylem: Kültürel Ödünç Alma Kavramı", İnsan & Toplum 3/6 (2013), 323-332.

63 Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 93-95.

64 Berg, *The Development of Exegesis*, 25, 137; Harald Motzki, "The Question of the Authenticity of Muslim Traditions Reconsidered: A Review Article", *Method and*

da aynı iddiayı *Muslim Tradition* adlı kitabında ve Nâfiʿ hakkındaki makalesinde ısrarla savunur.[65] Görke bu görüşünü ilk dönem ricâl kaynaklarından İbn Saʿd'ın (ö. 230/845) *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*'ini örnek göstererek desteklemeye çalışır. Mezkûr eserde bir râvi için yalnızca bir iki adet hoca veya öğrenci listelenirken, Mizzî (ö. 742/1341) ve Zehebî (ö. 748/1348) gibi müteâhhir dönem ricâl eserlerinde bu sayıların yüzlere ulaşması sorunludur. Görke'ye göre bu durum, sonradan keşfedilen tarihsel belgelerin değil, isnadların tersten okunarak ricâl biyografilerine hoca-talebe ilişkisi olarak eklenmesinin bir sonucudur. Başka bir ifadeyle, Mizzî ve Zehebî gibi müellifler isnaddan hareketle biyografiler kurgulamışlar ve ardından bu kurgulanan biyografiyi isnadın doğruluğuna delil göstermişlerdir.[66]

Görke aktarılan iddialarının yanı sıra tüm bu eserlerin aynı edebî niteliğe sahip olduğuna da işaret etmektedir. Her biri Hz. Peygamber'in hayatını benzer bir şekilde anlatırlar ve benzer bir kurtuluş tarihi *(Heilsgeschichte)* portresi çizerler. Öte yandan Görke'ye göre İncil'deki anlatılara da benzerlikler içeren bu kurtuluş tarihi karakteri, hassaten mucize anlatımı içeren rivayetlerde açıkça görülmektedir.[67]

Görke, ricâl kaynaklarındaki râvilerin yaşadıkları veya ilim aldıkları yerlerle ilgili coğrafî bilgileri ve aynı şekilde vefat tarihlerini nispeten güvenilir bulduğunu ifade eder. Ancak mezkûr kaynaklarda geçen râvilerin doğum tarihlerine ise şüpheyle yaklaşır. Zira ona göre, doğum tarihlerinin bağımsız kayıtlara dayanmayan ve sadece isnadlardan hareketle yapılan çıkarımlara dayanan bilgilerden ibaret olduğunu ifade eder.[68] Ricâl literatüründe râvilerin hafıza kuvvetleri hakkında verilen bilgilere de şüpheyle yaklaşır. Görke bir râvinin 4-5 yaşında Kur'an'ın tamamını ezberlemesini mümkün görmemektedir. Ona göre bu tür anlatılar objektif tarihsel gerçeklikler değildir. Bilakis, ricâl eserlerinde bulunan böylesi ideal râvi portrelerini, sadece dönemin "kusursuz

Theory in the Study of Islamic Origins, ed. Herbert Berg (Leiden: Brill, 2003), 214, 244-245.

65 G. H. A. Juynboll, *Muslim Tradition: Studies in Chronology, Provenance and Authorship of Early Ḥadīth* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983), 163-175; a.mlf., "Nāfiʿ, the Mawlā of Ibn ʿUmar, and His Position in Muslim Ḥadīth Literature", *Der Islam* 70 (1993), 219-220.

66 Görke, Kişisel Görüşme, 16 Ağustos 2024.

67 Görke, "Muhammad", 99-101. Vâkıdî'nin eserindeki Peygamber idealizasyonlarına dair ayrıntı için bk. Ranyh Saied S. Alatawī, *Abū ʿAbdullāh Muḥammad b. ʿUmar al-Wāqidī's Historiography of the Prophet Muhammad's Military Expeditions (A Critical Study of the Methodology with Special Focus on al-Wāqidī's Kitāb al-Maghāzī)* (Exeter: University of Exeter, Arab and Islamic Studies, Doktora Tezi, 2020), 63-65.

68 Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 95.

aktarıcı" prototipini inşa etme çabasının bir tezahürü olarak görmektedir.[69]

Görke'nin İslam dininin Yahudi-Hıristiyan mirasının bir uzantısı olduğunu tasdik etmesi de ifade edilmelidir. Hatta Görke konuyu daha ileriye taşıyarak, Hz. Peygamber'in biyografisinin yapısal ve kronolojik düzlemde dahi Tevrat ve İncil anlatılarıyla paralellik arz ettiğini ileri sürer. Bu durumu örneklendirme adına, Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ın kurban edilme girişimi ile Hz. İbrahim ve oğlu İshak (veya İslamî gelenekte İsmail) kıssaları arasındaki motifsel benzerliklere dikkat çeker.[70] Görke bununla da kalmayıp kültürel ödünç almanın etkisinin Hz. Peygamber'in hayatının genel yapısına da sirayet ettiğini iddia eder. Örneğin peygamberlik görevinin başlangıç yaşları (Hz. Musa için 80, Hz. Peygamber için 40) ile bazı rivayetlerde ifade edilen vefat yaşları (Hz. Musa için 120, Hz. Peygamber için 60) arasındaki oransal benzeşmeler, Görke'ye göre önceki peygamber modellerini merkeze almanın birer tezahürüdür.[71] Sunduğu tüm verilerden hareketle Görke, bunların başka dinlerden ödünç alınan motifler olduğunu, dolayısıyla otantik olmadıklarını ifade etmektedir.

3. Görke'nin İsnad Sistemine Dair Görüşleri

3.1. İslam Hukukunun Teşekkülündeki "Sünnîleşme"[72] Olgusu

Görke'ye göre, Hz. Peygamber'in erken dönemde Müslümanların kulluk hayatı ile ilgili birkaç emri müstesna, ümmet için bir otorite ve mutlak örneklik iddiası olmamıştır.[73] Birçok hukukî kararın pragmatik biçimde, başka bir deyişle, karşılaşılan sorunlara çözüm bulmak amacıyla tarihin doğal akışı içerisinde verildiğini öne sürer.[74] Buradan hareketle, ilk nesil hiçbir zaman her davranışını

69 Görke, Kişisel Görüşme, 16 Ağustos 2024; Görke, "Muhammad", 94; Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 95-96.

70 Görke, "Muhammad", 95-107. Ayrıca bk. Uri Rubin, *The Eye of the Beholder: The Life of Muhammad as Viewed by the Early Muslims: A Textual Analysis* (Berlin: Gerlach Press, 2024), 189-192.

71 Görke, "Muhammad", 90.

72 Bu kavram, çevrimiçi mülakatımızda Görke'nin 'sunnification' olarak isimlendirdiği sünnetleştirme, başka bir ifadeyle bu kavram; otorite yüklemek ve insanları itaate sevk etmek adına mevkuf ve maktû rivayetlerin zamanla merfu hâline getirilmesi anlamındadır.

73 Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 124.

74 Andreas Görke - Christopher Melchert, "Was wir wirklich über die frommen Altvorderen (al-Salaf al-Sâlih) und ihre Vorstellungen vom islamischen Recht wissen können", *Salafismus in Deutschland: Ursprünge und Gefahren einer islamisch-fundamentalistischen Bewegung*, ed. Thorsten Gerald Schneiders (Bielefeld: transcript Verlag, 2014), 35.

Hz. Peygamber örnekliğine uygun icra etme zorunluluğu hissetmemiştir. Bilakis onlar, yerel coğrafyalarına özgü örf ve uygulamalara mütenasip olarak ve yine tâbiîn neslinin örnekliğinde bir hayat standardı yaşamakta idiler.[75] Daha açık bir ifadeyle, Görke'ye göre erken dönemde bilgi Hz. Peygamber'den ümmete doğru değil, adeta toplumsal amelden Peygamber'e doğru inşa edilmiştir. Başlangıçta yerel gelenekler, sahabe ve tâbiîn görüşleriyle şekillenen erken dönem fıkıh anlayışını, zamanla nasıl Hz. Peygamber'in otoritesine bağlanan ve Sünnet merkezli hale gelen hukuk sistemine dönüştüğünü Görke *sunnification* kavramı üzerinden temellendirmektedir ki bu görüş tamamen Schacht'ın, yerel uygulamalardan oluşan yaşayan geleneğin zamanla nebevî sünnete dönüştürüldüğü iddiasıdır.[76] Öte yandan Görke'ye göre, zamanla yeni hukukî meselelerin ortaya çıkması, bağlayıcı bir meşruiyete ihtiyacın da artmasını beraberinde getirmiştir. Bu meşruiyet arayışı ise benzer şekilde sünnet otoritesine olan talebi de artırmıştır. Zira uygulanması gereken bir pratiğin Hz. Peygamber'e atfedilmesi, elbette tüm Müslümanları o amele hukuken bağlayan ve cemaatleşme yolunda birliği sağlayan temel bir etken olacaktı. Bu durum ise Görke'ye göre, Hz. Peygamber'e atfedilen rivayetlerin sayısal olarak artmasına ve hukukun kademeli biçimde "sünnîleşmesine", başka bir deyişle mevkuf ve maktû rivayetlerin zamanla merfûlaştırılmasına zemin hazırlamıştır.[77] Diğer bir ifadeyle, evvela bölgesel fıkhî ameller ve kişisel re'yler (örneğin Medine veya Kûfe ameli) varlık sahasına çıkmış, ardından da nebevî sünnet bu amelleri meşrulaştırmak için süreç içerisinde kullanılmaya başlanmıştır. Görke öne sürdüğü dönüşüm sürecinin hukukî otoritenin değişmesi, kaynak hiyerarşisinin evrimi ve fıkhî meşruiyet arayışı olmak üzere üç temel eksende gerçekleştiğini belirtir. Başlangıçta ilk iki neslin şahsî içtihad, rey ve uygulamalarına dayanan hukukî görüşler, zamanla Hz. Peygamber'e izafe edilen merfû rivayetlere evrilmiştir.[78]

Görke "sünnîleştirme" sürecinin hadis edebiyatına da yansıdığını ifade

75 Görke - Melchert, "Was wir wirklich über die frommen Altvorderen", 38.

76 Görke, Kişisel Görüşme, 8 Ağustos 2024. "Sunnification" kavramını mülakatta bizzat kendisi kullanmıştır. Görüldüğü üzere bu Schacht'ın İslam hukukunun gelişimi ve yaşayan gelenekten nebevî sünnete geçişin yaşandığı şeklindeki temel iddiasının bir yansımasıdır. Schacht'ın bu temel iddiasının Motzki gibi mutavassıt oryantalistler tarafından dahi benimsenmesi hakkında bk. Kızıl, *Müşterek Râvi Teorisi*, 70-71.

77 Görke, Kişisel Görüşme, 8 Ağustos 2024.

78 Nitekim bu görüşü Görke'den önce oryantalizmin şüpheci cenahından Juynboll benimsemiştir. Juynboll'a göre, sünnet, Peygamber'in kendisi ya da sahabeleri tarafından değil, ilk kez Ömer b. Abdülaziz tarafından ortaya konulan bir kavramdır. Bk. Juynboll, *Muslim Tradition*, 31-35. Ayrıca bk. Tilman Nagel, *Rechtleitung und Kalifat: Versuch* über *eine Grundfrage der islamischen Geschichte* (Bonn: Selbstverlag des Orientalischen Seminars der Universität, 1975).

etmektedir. Abdürrezzâk es-Sanʿânî ve İbn Ebî Şeybe'nin (ö. 235/849) *el-Musannef*'lerinde bulunan mevkuf ve maktû rivayetlerinin yerini, sonraki hadis eserlerinde merfû hadislerin almasının onun görüşünü desteklediğini varsaymaktadır. Gün geçtikçe fıkhî hükümlerin kabul görebilmesi için peygamber kaynaklı bir temele oturtulması zarurî bir ihtiyaç hâline gelmiş ve bu meşruiyet baskısı da hadislerin geriye dönük biçimde çoğalmasını tetiklemiştir.

İkinci asırdan itibaren İslam hukuku sistemleşmeye başlarken, özellikle İmam Şâfiî (ö. 204/820) bu süreçte Kur'an, sünnet ve Medîne ameli arasındaki sorunları gideren bir âlim olmuştur. Esasen Şâfiî, o dönemin tarihsel ve entelektüel değişimin ruhunu ustaca okuyup; ortaya konulan rivayet külliyatını da dikkate alarak, önündeki yazılı hadis birikimi varken, sünneti belirsiz ve muğlak uygulamalara (amel-i ehl-i Medine) dayandırmayı metodolojik açıdan hatalı bulmuştur. Sünnetin içeriğini ve konumunu netleştirmek adına ona göre sünnet; râviler aracılığıyla bize ulaşan hadis metinleri olmalıydı. Bu yaklaşım, sadece Medîne amelini hukukî delil olmaktan çıkarmakla kalmamış, aynı zamanda İslam hukukunun temel referansı olarak, sahih hadisler olarak netleştirmiştir.[79] Görke ise Şâfiî ile netleşen bu gelişimin, uydurma hadislerin ortaya çıkmasının temel dinamiği olduğunu varsaymaktadır. Kişilerin şahsî görüşünü güçlendirmek için, sünnet otoritesine duydukları ihtiyacın artmasıyla Hz. Peygamber'e atfedilen uydurma rivayetlerin sayısı da artmıştır. Başka bir ifadeyle, bu metinsel otorite arayışı, isnad sistemine de yansıyarak, sahte isnadlarla mevkuf ve maktû statüsündeki hadislerin merfû statüsüne yükseltilmesini ve mükemmelleştirilmesini de beraberinde getirmiştir.[80]

Şüphesiz bu perspektifiyle Görke'nin, Schacht'ın sünnet otoritesini diskalifiye ederek yerel geleneğin önem ve etkisine yaptığı vurguyu benimsediği dikkatlerden kaçmamaktadır. Tıpkı Schacht gibi Görke de ilk nesillerin davranışlarını Hz. Peygamber'in örnekliğinde şekillenmediğini ve böyle bir iddiasının baştan beri zaten hiç olmadığını savunmaktadır. Bu görüşüne delil teşkil etmesi adına Görke, İmam Mâlik'in (ö. 179/795) *el-Muvatta'*da Hz. Peygamber'in merfû rivayetleri tercih etmek yerine amel-i ehli Medine'yi ve kendi şahsî içtihatlarıyla fetva verdiğini gündeme getirir. Benzer şekilde Mekkeli âlim Atâ b. Ebî Rabâh (ö. 114/732) da uygulamalarını Kur'an ve Sünnet'e dayandırmamış, bilakis kendi şahsî rey'iyle amel etmiştir. Bu iki örnek, Görke'ye göre erken dönem hukuk pratiğinin merkezinde Hz. Peygamber'in sünnetinin

79 Mehmet Özşenel, İlk Dönem Hadis-Rey Tartışmaları: Şeybânî *Örneği* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2019), 159-163.

80 Görke - Melchert, "Was wir wirklich über die frommen Altvorderen", 30-33. Ayrıca bk. Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 118-120.

yer almadığını gösteren güçlü karinelerdir.[81]

Netice olarak Görke, idealize edilmiş sünnete bağlılık anlayışının iki amaca matuf olarak ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Birincisi, fıkhî hükümlere otorite ve meşruiyet sağlama ihtiyacıdır ki bu, Hz. Osman'ın (ö. 35/656) şehadetiyle çıkan fitne sonrası ümmeti ortak bir asıla bağlayan ve dolayısıyla vahdeti sağlayan bir araç anlamındadır. İkincisi ise sünnî kimliğin inşasında Hz. Peygamber'i mutlak rehber ve teşrî otoritesi olarak konumlandırma arzusudur. Bu iki amaca ulaşma gayesiyle hadisler geriye dönük Hz. Peygamber'e isnad edilmiştir.[82] Bu varsayımıyla Görke'nin mutavassıt çizgiden ziyade Schachtçı ve Juynbollcu yaklaşıma yakın olduğu gözlemlenmektedir.[83]

3.2. Görke ve Schacht'ın "Geriye Doğru Büyüme" Teorisi

Bilindiği üzere Schacht'a göre bir isnad ne kadar mükemmelse o kadar geç tarihlidir. Erken döneme ait rivayetlerin isnadları genellikle klasik standartları tam olarak karşılamaz. Schacht bu bağlamda iki ayrı iddia ileri sürer. Bunlardan ilki olan isnadların geriye doğru büyümesi, rivayetlerin zamanla tâbiîn ve sahabeden daha üst otoritelere, nihayetinde Hz. Peygamber'e nispet edilmesini ve bu süreçte isnadlardaki inkıtâ'nın giderilmesini ifade eder. İkincisi ise isnadların ıslahı (*improvement*) iddiasıdır. Buna göre isnadlar, râvi silsilelerine yeni isimler eklenmek suretiyle zamanla daha güvenilir hale getirilmiştir. Bu ise geç dönem rivayetlerinin muttasıl isnadlara sahip olması sonucunu doğurmuştur.

Görke, özellikle Şâfiî sonrasında hadis münekkitlerinin güvenilir isnad kriterlerini merkeze aldıklarını kabul eder. Bu dönemden sonra bir sahâbe veya tâbiûn kavlini doğrudan merfû hadis seviyesine çıkarmak ya da sahte isnadları dolaşıma sokmak artık mümkün değildi.

81 Görke, Kişisel Görüşme, 8 Ağustos 2024.

82 Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 122.

83 Nitekim Schacht, Hz. Peygamber'in müstakil bir hukuk sistemi kurma niyetine hiçbir zaman girmediğini ve neticesinde onun otoritesinin hukukî bir nitelik taşımayıp yalnızca dinî ve siyasî bir mahiyete sahip olduğunu ileri sürer. Buradan hareketle Schacht, hadis külliyatının büyük ölçüde İmam Mâlik (ö. 179/795) öncesindeki nesilde gerçekleşen uydurma faaliyetlerinin bir ürünü olduğunu savunur. Ona göre "Peygamber'in Sünneti" kavramı, esasen erken dönem İslam toplumundaki fakihlerin hukukî görüşlerinin geriye dönük bir yansımasından ibarettir. Mevcut geleneklerin yeniden yorumlanması, seçilmesi veya döneme uyarlanması suretiyle yürütülen bu geriye dönük atıf (*retrojection*) süreci, yapay olarak kurgulanmış isnadlar aracılığıyla söz konusu pratiklerin Hz. Peygamber'e izafe edilmesini sağlamıştır. Detay için bk. Muhammed Mustafa el-Azami, İslam Fıkhı ve Sünnet: Oryantalist *Schacht'a Reddiye*, çev. Mustafa Ertürk (İstanbul: İz Yayıncılık, 2014), 45-47.

Görke, Mâlik'in *Muvatta'ı* ve Abdürrezzâk'ın *Musannef'i* gibi erken dönem eserlerde mevkuf ve maktû dediğimiz sahâbe ve tâbiûn kavillerinin yer aldığını gözlemlemiştir. Hadis nakil süreci ilerledikçe sonraki derlemelerde daha çok merfû hadislerin bulunmasını ise bu rivayetlerin doğrudan Hz. Peygamber'e atfedildiği şeklinde okumuştur. Buradan hareketle Görke, Schacht'ın erken dönem hadis derlemelerine dair tespitlerini ikna edici bulduğunu itiraf etmektedir.[84] Hatta Görke, kendi ʿUrve külliyatı analizinde dahi benzer bir tabloyla karşılaşmıştır. Zira bu analizinde Hişâm b. ʿUrve'nin yalnızca babası ʿUrve'ye dayanırken, Zührî'nin Hz. Âişe (ö. 58/678) gibi ek görgü tanıklarını isnada eklemesini dikkat çekici bulmuştur.[85]

Buradan hareketle Görke, Goldziher'in münkatı' isnadların muttasıl olanlara kıyasla daha eski olduğu düşüncesine ve isnadların zaman içerisinde tamamlandığı fikrine katıldığını ifade etmektedir. Zira Şâfiî dönemiyle birlikte merfû muttasıl isnad kullanımı bir standart hâline geldiğinden, bu tarihten sonra hiç kimse eksik isnadlı bir hadis uydurma riskini göze alamazdı. Bu bağlamda Görke'nin Schacht ve Goldziher'den ayrıştığı tek nokta, her münkatı' rivayeti otomatik olarak geç dönem uydurması olarak görmemesidir.[86]

Görke, hadis râvilerinin kendi kriterlerine göre en doğru gördükleri hadisleri seçtiklerine dikkat çeker. Râvilerin gerçekten en otantik olanları mı koruduklarını yoksa en ustaca uydurulmuş isnadları mı derlemelerine aldıklarını ise kesin olarak belirlemek imkânsızdır. Dolayısıyla Görke'ye göre, isnadların geriye doğru büyüdüğü tespiti doğru olsa da, tüm isnadların manipüle edildiği sonucuna varmak hatalı bir genellemedir.[87] Netice olarak Görke, temel hadis eserlerinde geçen merfû rivayetlerin -özellikle isnadı bir sahâbe veya yaşlı bir râvi (muammerûn) ile sonlanan rivayetlerin- sahabe veya tâbiîn sözü olduklarını ifade ederek, hadislerin kasten ref' edildiğini savunmaktadır. Ona göre bu mevkuf hadislerin ref' edilme işlemi, hadislere hukukî otorite kazandırmak ve itaate sevk edici olması amacıyla Hz. Peygamber'e izafe edilmiştir.[88]

84 Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 122.

85 Andreas Görke, 'The Historical Tradition about al-Ḥudaybiya. A Study of ʿUrwa ibn al-Zubayr's Account', in *The Biography of Muhammad: The Issue of the Sources*, ed. Harald Motzki (Leiden: Brill, 2000), 252.

86 Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 123.

87 Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 124.

88 Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 126.

3.3. Görke ve Müşterek Râvi Teorisi (Common Link)

Görke, müşterek râvi (CL) teorisinin bir hadisin menşei ve tarihlendirilmesi üzerindeki etkilerini inceleyerek, bu kavrama dair üç farklı yaklaşım tespit eder:

> Müşterek râvi ya hadisi ilk defa sistematik biçimde yayan müdevvin olarak kabul edilir; bu durumda söz konusu hadis müşterek râviden daha eskidir. İkinci yaklaşım, müşterek râviyi söz konusu hadisin uydurucusu olarak görür; bu durumda müşterek râvi hadise daha geriye, muhtemelen Hz. Peygamber'e kadar uzanan bir isnad da eklemiştir. Son olarak müşterek râvi, bir rivayetin daha sonraki bir şahıs tarafından kendisine nispet edildiği ve otoritesi başkalarının da rivayeti ona nispet etmesine yol açacak kadar büyük bir kişi olarak değerlendirilebilir. Bu durumda müşterek râvinin rivayetle hiçbir ilgisi yoktur.[89]

Bu tespitlerden hareketle Görke, müşterek râvi kavramının bu derece esnek yorumlara açık olmasını eleştirmektedir. Çünkü araştırmacılar seçtikleri modele göre aynı rivayeti müşterek râviden öncesine tarihleyebilmekte, onunla da başlatabilmekte veya ondan sonrasına da ait sayabilmektedir. Bu keyfîlik ve belirsizlik, ona göre müşterek râvi teorisinin tek başına hadislerin kronolojisini belirlemede yetersiz olduğunu göstermektedir. Öte yandan Görke, isnad-metin kümelerini üç kategoriye ayırmaktadır: Birincisi, güvenilir bir aktarıma işaret eden tutarlı kümeler *(consistent bundles)*. İkincisi, müşterek râvinin veya sonraki râvilerin metni değiştirdiğine işaret eden tutarsız kümeler (*inconsistent bundles)* ve son olarak tarihlendirme için kullanışsız olan anormal kümeler *(odd bundles)*. Görke'ye göre, müşterek râvi aracılığıyla güvenilir tarihlendirme ancak tutarlı kümelere sahip rivayetler için mümkündür. Buna ilaveten Görke, gaybî (eskatolojik) rivayetlerde, tutarsız ve anormal kümelerin yaygınlaşması sebebiyle, tarihlendirme açısından burada müşterek râvinin bir fayda sağlamadığını belirtir.[90]

Yukarıdaki tespitlerden Görke'nin müşterek râvi teorisini ihtiyatla karşıladığı anlaşılmaktadır. Bu süreçte, kaynakların seçimi, rivayetlerin aktarımındaki değişimler, motifler ve kasıtlı sahtecilik gibi faktörlerin dikkate alınması gerektiğinin önemle altını çizer. Bununla beraber Görke, isnad-metin

89 Andreas Görke, "Eschatology, History, and the Common Link: A Study in Methodology", *Method and Theory in the Study of Islamic Origins*, ed. Herbert Berg (Leiden: Brill, 2003), 179.

90 Görke, "Eschatology, History, and the Common Link", 189-192.

analizi uygulayarak, tutarlı ve tutarsız rivayetleri birbirinden ayırmayı mümkün görür. Zira tutarlı rivayetlerde isnadlar gerçek aktarım yollarını yansıtmaktadır. Buradan hareketle, isnad demetinin kalıbı ve metindeki varyantlar arasındaki uyum, Görke'ye göre, isnadın güvenilir olup olmadığını gösteren sağlam bir karinedir.[91]

3.4. Görke, Aile İsnadları ve Yaş Hilesi (age-trick)

Görke, aile isnadlarına da diğer bütün hadis rivayet zincirlerine baktığı gibi eleştirel gözle bakar. Bununla beraber ister aile içinde ister dışında gerçekleşsin, birinci bölümde zikri geçen şifâhî aktarımların ve hafıza zafiyetlerinin getirdiği problemler nedeniyle aile içi rivayetlere de oryantalist paradigma çerçevesinde yaklaşmaktadır.[92] Buradan hareketle, Görke aile içi rivayetlerin nesiller boyu aktarılırken yeniden yorumlanabilir, uyarlanabilir veya değiştirilebilir olduğuna dikkat çekmektedir. Bu durum, ailevi hafızanın tarihsel olarak ne kadar güvenilir olduğu ve sonraki dönemin bakış açılarından ne ölçüde etkilendiği sorusunu beraberinde getirmektedir. Şifâhî aktarım sürecinde her daim detaylar eklenebilir, silinebilir veya biçim değiştirebilir ki bu rivayetlerin otantikliğini ve ilk formunu tespit etmeyi zorlaştırmaktadır.[93] Öte yandan, Görke aile isnadlarında aktarılan bilgileri kişisel hatıralar ile hukukî hükümler olarak iki kısımda incelemektedir. Hz. Peygamber ile yaşanan kişisel tecrübelerin veya hatıraların aile içinde aktarımını oldukça güvenilir ve otantik bulur. Buna karşılık ahkâma taalluk eden hukukî kararların aile silsilesiyle aktarılmasını daha az güvenilir görür.[94] Zira tıpkı Schacht gibi Görke de aile içinde bir sahâbenin kendi kişisel uygulamasını, daha sonra Hz. Peygamber'in bağlayıcı bir hukukî sözü olarak ref' etmiş olma ihtimalini göz önünde bulundurabilmektedir.

Juynboll'un vurguladığı yaş hilesi *(age-trick)* kavramına Görke'nin ihtiyatla yaklaştığı söylenmelidir. Juynboll, râvilerin kasıtlı olarak uzun ömürlü (veya yaşları abartılmış) hocaları isnada dahil ederek âlî isnadlar oluşturduğunu iddia etmiştir. Bu uygulamanın, hadislere otorite kazandırmak ve erken dönem rivayet süsü vermek için kullanılan, özellikle Irak'ta yaygın bir uydurma tekniği olduğu

91 Görke, "Eschatology, History, and the Common Link", 207-208.

92 Görke, Kişisel Görüşme, 2 Ekim 2024.

93 Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 133.

94 Görke, Kişisel Görüşme, 2 Ekim 2024. Schacht sonrasında birçok oryantalistin onun hukukî içerikli rivayetlerle ilgili görüşlerini kabul edip siyer rivayetleri ile iddialarına itiraz edilmesi hakkında bk. Fatma Kızıl, "Sîret ya da Sünnet: Oryantalistler Tarafından Çizilen Sınırlar", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 13/2 (2015), 7-25.

iddia edilmiştir.[95]

Görke ise, hicrî IV. ve V. asırlarda âli isnad eğiliminin -hassaten küçük çocukların hadis meclislerine getirilmesiyle- yoğunlaştığını tarihsel bir gerçeklik olarak kabul eder. Ancak bununla beraber; isnadda bir "muammerûn"un bulunmasının doğrudan o rivayetin uydurma anlamına gelmesi genellemesini reddetmektedir.[96] Görke'ye göre bu tür manipülasyonların tespiti ancak karşılaştırmalı paralel rivayetlerin analiziyle mümkündür.

Sonuç

Bu makalede elde edilen bulgular, Batı akademisinde erken İslam literatürüne yönelik şüphecilikten ılımlılığa doğru bir dönüşüm yaşandığı fikrinin isabetli olmadığı ve Andreas Görke'nin bu durumun temsil gücü yüksek bir örnek olduğunu ortaya koymaktadır.[97] Batı akademisinin Goldziher ve Schacht'ın köklü şüpheciliğinin tesiri altında bulunduğu dönemde, Motzki'nin isnad-metin analizi metodolojik kırılmayı sağlamıştı. Nicolet Boekhoff-van der Voort, Schoeler ve Görke gibi birçok akademisyen ICMA'yı benimsemiş ve Berg ile Pavel Pavlovitch'in[98] de tespit ettiği üzere, bu metot Batı oryantalist araştırmalarında yaygınlık kazanmıştır. Ancak, oryantalizmin epistemolojik ve ontolojik temellerini sarsan bu yaklaşım, hemen ardından şiddetli bir eleştiri sağanağına tutulmuştur. Herbert Berg, Tilman Nagel, Irene Schneider ve Stephen J. Shoemaker'ın makalelerinde Motzki okulunu epistemolojik kayma, İslam literatürüne fazlaca güven ve naif tutuma düşme gibi ağır eleştirilere maruz bırakmalarına Görke'nin bigâne kalmadığı tespit edilmiştir.

Makaleden elde edilen sonuçlara göre Görke, bir yandan Motzki okulunun ICMA analizini benimsemiş ve bu sayede ʿUrve b. Zübeyr rivayetlerinin hicrî ilk asra tarihlendirilebileceğini başarıyla göstermiştir. Ancak öte yandan, o, tarihsel gerçeklik ile toplumsal hafıza ayrımına giderek, erken dönem rivayetlerin çevresel faktörlerin etkisinden sıyrılamayan ve hafıza zafiyetine maruz kalan

95 G. H. A. Juynboll, "The Role of Muʿammarūn in the Early Development of the Isnād", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* 81 (1991).

96 Özdemir, *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke*, 135-137.

97 Batı'da şüpheciliğin gittikçe artan bir eğilim olması hakkında ayrıca bk. Kızıl, "Oryantalistlerin Akademik Hadis Araştırmaları", 223.

98 Bk. Herbert Berg, "Competing Paradigms in the Study of Islamic Origins: Qurʾān 15:89-91 and the Value of Isnāds", *Method and Theory in the Study of Islamic Origins*, ed. Herbert Berg (Leiden: Brill, 2003), 261-274; Pavel Pavlovitch, *Dating*, *The Wiley Blackwell Concise Companion to the Hadith*, ed. Daniel W. Brown (Hoboken, NJ: Wiley Blackwell, 2020). 117.

subjektif aktarımlar olduğuna da vurgu yapmaktadır. Görke'ye göre yaşanan bir olay, zaman geçtikçe onu hatırlayan toplumun inançları, ihtiyaçları ve ideolojileri doğrultusunda yeniden biçimlenmektedir. Bu nedenle erken dönem metinleri ilk olayın kendisini değil ancak o olayın zamanla dönüştürülmüş "hafıza versiyonunu" yansıtabilmektedir. Buradan hareketle, Görke'ye göre, her ne kadar ICMA yöntemi kullanılsa da, sadece metinlerin şekillendiği dönemin resmi yeniden kurgulanabilmektedir *(reconstruction).* Katmanların altına inip, coğrafî ve sosyal-politik etkilerden arındırılmış orijinal olaya ulaşmak ise metodolojik olarak imkânsızdır. Görke'ye göre, tarihçiler ICMA analizini kullansalar dahi, metinlerin teşekkül ettiği dönemin tarihsel gerçekliğini bütünüyle ifşa edememekte; yalnızca söz konusu olayın kurgusal bir rekonstrüksiyonunu sunabilmektedir. Eklemeler, çıkarmalar ve uydurma gibi tahrif edici unsurlardan arındırılmış yalın bir "orijinal olaya" ulaşmayı imkânsız gören Görke'nin bu yaklaşımı, bir tür tarihsel agnostisizm olarak nitelendirilebilir. Ayrıca Görke'ye göre arkeolojik bulguların var olmayışı, bir eserin paleografik delillerle doğrudan müellifin dönemine tarihlendirilememesi ve herhangi bir müellif nüshasının bulunmaması, rivayet sürecinin şifâhî kültürü gereği ideolojik tahrifata, sonradan eklemelere ve çıkarmalara açık olduğunu göstermektedir. Temel şüpheciliğinin bir neticesi olarak Görke, rivayet malzemesi yerine kitâbe, sikke ve vesika gibi materyal delillere *a priori* bir üstünlük tanımaktadır. Materyal delili bulunmayan her erken dönem anlatısını ideolojik bir tahrifat olarak okuyan bu refleks, Görke'nin Motzki'den tevarüs ettiği teknik başarıyı, şüpheci cenahın kabullerine kurban ettiğinin en bariz kanıtıdır. Zira yine şüpheci cenahın temsilcisi Julius Wellhausen (ö. 1918) gibi Görke de, bizzat tespit ettiği isnad manipülasyonları örnekleriyle Vâkıdî, İbn Hişâm ve İbn Sa d gibi siyer müelliflerinin eserlerinin; halk hikâyecilerinin kurgularına dayanan şiir ve mucizelerle dolu, hatta Yahudi-Hıristiyan kültüründen ödünç alınmış motiflerle kuşatılmış olduklarını iddia etmektedir. Bununla birlikte, Görke erken dönem kaynaklarının tamamen uydurma olamayacağını ifade ederek, tarihsel bir çekirdeğe *(historical kernel)* sahip olduğunu teyit etmektedir. Ancak bu çekirdeğin ne olduğuna dair tatmin edici bir cevap verilmemektedir. Dolayısıyla Görke, tüm rivayetlerin uydurma olmadığını ve tarihsel bir çekirdeğe sahip hicrî I. asra ait haberlerin otantik olduğunu kabul etse de, bizim anladığımız manada sahih olabilecek tek bir rivayetin varlığını tespit etmemektedir. Böylece Görke, her ne kadar John Wansbrough (ö. 2002) ve Crone gibi aşırı revizyonistlerden uzaklaşmış gözükse de, Motzki'nin iyimserliğinden de ayrıldığı aşikârdır. Zira Görke'ye göre, ICMA ile en eski isnada ulaşılsa bile ulaşılan bilgi orijinal tarihsel olayın kendisi değil, bilakis o olayın en eski hatırlanma ve kurgulanma biçimidir. Bunu Tilman Nagel'in alaycı ve suçlayıcı üslupla kaleme aldığı tenkidine yazdığı reddiye makalesinde ısrarla vurgulamaktadır.

Görke'nin Schoeler ve Motzki ile müştereken kaleme aldığı reddiyede, Batı akademisindeki bu kuramsal sıkışmışlığın yansımaları açıkça müşahede edilmektedir. Revizyonist kanattan gelen "geleneksel Müslüman usullerini meşrulaştırma" ithamlarına cevap vermek adına, isnad-metin analiziyle ulaştıkları "otantiklik" *(authenticity)* kavramının tarihsel bir "gerçekliğe" *(historicity)* işaret etmediğinin altını çizmiştir. Görke'nin, ulaştığı sonuçlarını savunmak yerine, çalışmanın nihai neticesinde otantiklikten söz edilemeyeceğini ifade ederek geri adım atması ciddi anlamda düşündürücüdür. Bu defansif refleks, oryantalizmin şüpheci sınırları dışına taşmama adına, teknik olarak doğruladıkları erken dönem metinlerini hermenötik aşamada nasıl hızla değersizleştirdiklerini gözler önüne sermektedir.[99]

Görke'nin "sünnîleştirme" kavramı altında incelediği olgu, aslında onun isnad yapısını hukukî otorite için suistimal edilen ideolojik bir araç olarak gördüğünü göstermektedir. Görke'nin, isnadların zamanla geriye doğru uzayarak mükemmelleştiği görüşünü kabul ederek bunu hadislerin "sünnîleşme" sürecinin teknik altyapısı olarak görmesi ise dikkat çekicidir. Buradan hareketle, Görke'nin Batı'nın temel epistemolojik şüpheciliğinden ayrılmadığını, bilakis bu paradigmayı yeni bir kavramsal çerçeveyle güçlendirdiğini söyleyebiliriz. Öte yandan sünnîleşen ve idealize edilen rivayetlerin otorite kazanabilmesi, Görke'ye göre doğrudan Hz. Peygamber'e isnad edilmesine bağlı görülmektedir. Bu nedenle, içeriğin geç dönem ehli Sünnet itikadına uygun dönüşebilmesi için,

99 Nitekim Tilman Nagel, Görke'nin isnad-metin analizi (ICMA) metodolojisini ve ulaştığı erken tarih sonuçlarını eleştirirken alaycı bir üsluba başvurmuştur. Nagel, Goethe'nin meşhur eseri Faust'tan ironik bir alıntı yaparak, Görke ve Schoeler gibi tarihlendirmecileri adeta "altın bulma ümidiyle toprağı kazıp, neticede sadece solucan bulduğunda buna sevinen" muhteris definecilere benzetmiştir. Nagel'in bir sîret ve hadis araştırmasını "solucan bulma sevinci" olarak nitelendirmesi, Batı akademisindeki sekülerizmin, İslam'ın kurucu evresine ait herhangi bir verinin teknik olarak bile olsa "erken döneme" sabitlenmesini kabul edemediğini kanıtlamaktadır. Madalyonun diğer yüzünde ise Stephen J. Shoemaker gibi İslam'ın başlangıç tarihine son derece şüpheci yaklaşan bir ismin, Görke ve Schoeler'in ʿUrve b. Zübeyr çalışmasını büyük bir övgü ve başarı öyküsü olarak anması yer almaktadır. İlk bakışta bir çelişki gibi görünen bu durum, aslında makalemizin temel tezini desteklemektedir: Shoemaker gibi katı revizyonistler Görke'yi övmektedir; çünkü Görke'nin ICMA ile ulaştığı "erken kronoloji" sonucunun, metnin içeriğindeki "şüpheciliği" ortadan kaldırmadığını, aksine şüpheciliği I. yüzyılın içine taşıyarak revizyonist ajandaya güç kazandırdığını fark etmişlerdir. Dolayısıyla Nagel'in dışlayıcı tutumu ile Shoemaker'ın pragmatik övgüsü, Batı akademisinin rasyonellik maskesi ardındaki paradigmatik paradoksunu ve nesnellik iddiasının kuramsal iflasını net bir biçimde gözler önüne sermektedir. Bk. Stephen J. Shoemaker, "In Search of ʿUrwa's Sīra: Some Methodological Issues in the Quest for 'Authenticity' in the Life of Muḥammad", *Der Islam* 85 (2011), 257-344.

Schacht'ın "isnadların geriye doğru büyümesi" teorisine ihtiyaç duyulmuştur. Daha açık bir ifadeyle Görke'nin, içeriksel olarak hadis metinlerindeki sünnîleşmeyi inşa edebilmek için, formdaki isnad mükemmelleştirilmesini de onaylamak durumunda kaldığı söylenebilir.

Görke'nin, Schacht'ın müşterek râvi teorisini eleştirdiği gözlemlenmektedir. Müşterek râvinin uydurmacı, müdevvin veya ismi daha sonraki bir kişi tarafından kullanılan otorite olabileceği şeklindeki yoruma açık esnekliğe dikkat çekerek, isnad-metin analiziyle tutarlı kümeler oluşturulması gerektiğini savunmaktadır. Görke, "anormal kümeler"den *(odd bundles)* çıkan tek sonucun isnadın güvenilirliğini yitirmiş olması olduğunu belirterek, Schacht'ın genelleyici hükmünü reddetmektedir.

Görke'nin genellemelere karşıt tutumu, yaş hilesi *(age-trick)* ve muammerûn konularına ilişkin yaklaşımında da görülmektedir. Juynboll'un senedlerde muammerûn râvilerin varlığını o isnadların uydurma olduğunu gösterdiği iddiasını reddederken, isnadların kısaltılma eğiliminin (âli isnad arzusunun) varlığını kabul etmektedir. Ancak Görke'nin bu tür manipülasyonların tespiti için paralel rivayetlerle araştırma yapılmasını zorunlu gördüğü ve genellemelerden sakındığı da ifade edilmelidir.

Tahlillerimizden hareketle, Görke'nin metodolojik olarak Motzki'ye, epistemolojik olarak ise Schacht'a yakın bir konumda bulunduğu söylenebilir. Bulgularımız, onun Schacht'ın kurucu hipotezlerini büyük ölçüde teyit eden bir zaviyede konumlandığını göstermektedir. Özellikle onun rivayet malzemesini Geç Antik Çağ'ın Yahudi-Hıristiyan ve Yakın Doğu apokaliptik kültür çevrelerinden yapılan ödünç almaların neticesi olarak okuması, ricâl ve siyer literatürünün uydurma hikâyelerle, şiir ve mucizelerle süslü kurtuluş tarihi yazımı izlenimi verdiğini iddia etmesi, kendisini post-revizyonist olarak konumlandırmamızın temel sebeplerindendir. Ayrıca Görke'nin tıpkı sair oryantalistler gibi kronolojik olarak daha erken olduğu gerekçesiyle Vâkıdî'yi Buhârî'ye (ö. 256/870) tercih etmesi, erken dönem kaynakta isnadı münkatı' bir rivayeti, geç dönem bir kaynaktaki muttasıl rivayetten daha sahici sayması, Görke'nin yerleşik oryantalist kaynak hiyerarşisini sürdürdüğünü ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Görke, her ne kadar ICMA yöntemiyle hicrî I. asra ait metin çekirdekleri tespit ederek Schacht'ın kronolojisini revize etmiş görünse de, o metinlerin değerini takdir ederken Batılı kaynak hiyerarşisinin sınırları içerisinde kalmaktadır. Böylelikle, Batı akademisinde Motzki'yle birlikte ilk defa mutavassıt bir perspektife doğru evrim müşahede edilirken, Görke'nin görüşlerinin, Motzki okulunu zayıflatarak akademik ortamda yeniden şüpheciliğin canlanmasına katkıda bulunduğu söylenebilir. ICMA gibi tarihlendirme yöntemlerinin uğradığı epistemolojik tıkanıklık göz önünde bulundurulduğunda, hadis tarihlendirmesi

çalışmalarının kısır bir döngüye girdiği görülmektedir. Dolayısıyla bu kısır döngünün aşılması için artık bakir araştırma sahalarına yönelmek kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Son olarak Görke ile yapılan mülakatlar ve yazılarının ilk elden ana diliyle okunması neticesinde ulaşılan bulgular, oryantalizm gibi disiplinlerarası bir sahada çalışılırken ilgili araştırmacıların kullandığı özgün dillere hâkim olunması gerektiğini bir kez daha kanıtlamıştır. Nitekim tercümeler üzerinden hareket edildiğinde, Görke örneğinde görüldüğü üzere, bir oryantalistin gerçek konumu tam anlamıyla kavranamamaktadır. Neticede ortaya çıkan hatalı değerlendirmeler, literatürde yapılan atıflar yoluyla silsile halinde yaygınlaşarak yerleşik hâle gelmektedir.

KAYNAKÇA

Alatawī, Ranyh Saied S. *Abū ʿAbdullāh Muḥammad b. ʿUmar al-Wāqidī's Historiography of the Prophet Muhammad's Military Expeditions (A Critical Study of the Methodology with Special Focus on al-Wāqidī's Kitāb al-Maghāzī)*. Exeter: University of Exeter, Arab and Islamic Studies, Doktora Tezi, 2020.

Altıntaş, Fatma Betül. *Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin Tenkidi ve İslâmî Rivayetlere Uygulanması Sorunu*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.

Azami, Muhammed Mustafa el-. İslam Fıkhı ve Sünnet: Oryantalist *Schacht'a Reddiye*. çev. Mustafa Ertürk. İstanbul: İz Yayıncılık, 2014.

Bauer, Walter. *Orthodoxy and Heresy in Earliest Christianity*. çev. Paul J. Achtemeier. Philadelphia: Fortress Press, 1971.

Benjamin, Jules R. *A Student's Guide to History*. Boston: Bedford/St. Martin's, 13. Basım, 2016.

Berg, Herbert. "Competing Paradigms in the Study of Islamic Origins: Qurʾān 15:89-91 and the Value of Isnāds". *Method and Theory in the Study of Islamic Origins*. ed. Herbert Berg. 259-290. Leiden: Brill, 2003.

Berg, Herbert. *The Development of Exegesis in Early Islam: The Authenticity of Muslim Literature from the Formative Period*. Richmond: Curzon, 2000.

Brown, Jonathan A. C. *Hadith: Muhammad's Legacy in the Medieval and Modern World*. Oxford: Oneworld Publications, 2009.

Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus. Erişim 11 Ekim 2026. https://dictionary.cambridge.org

Cook, Michael. *Early Muslim Dogma: A Source-Critical Study*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

Gibbon, Edward. *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*. London: Penguin Classics, 2001.

Goldziher, Ignaz. *Muhammedanische Studien*. 2 Cilt. Halle: Max Niemeyer, 1889-1890.

Görke, Andreas. *Das Kitāb al-Amwāl des Abū ʿUbaid al-Qāsim b. Sallām: Entstehung und* Überlieferung *eines frühislamischen Rechtswerkes*. Princeton: Darwin Press, 2003.

Görke, Andreas. "Die frühislamische Geschichtsüberlieferung zu Hudaibiya". *Der*

Islam 74 (1997), 193-237.

Görke, Andreas. "Eschatology, History, and the Common Link: A Study in Methodology". *Method and Theory in the Study of Islamic Origins*. ed. Herbert Berg. 179-208. Leiden: Brill, 2003.

Görke, Andreas. "Muhammad". *Islam: Einheit und Vielfalt einer Weltreligion*. ed. Rainer Brunner. 86-109. Stuttgart: W. Kohlhammer, 2016.

Görke, Andreas. "Prospects and Limits in the Study of the Historical Muḥammad". *The Transmission and Dynamics of the Textual Sources of Islam: Essays in Honour of Harald Motzki*. ed. Nicolet Boekhoff-van der Voort vd. 137-151. Leiden: Brill, 2011.

Görke, Andreas. "The Historical Tradition about al-Ḥudaybiya: A Study of ʿUrwa b. al-Zubayr's Account". *The Biography of Muhammad: The Issue of the Sources*. ed. Harald Motzki. 240-275. Leiden: Brill, 2000.

Görke, Andreas. "The Relationship between Maghāzī and Ḥadīth in Early Islamic Scholarship". *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 74/2 (2011), 171-185.

Görke, Andreas - Melchert, Christopher. "Was wir wirklich über die frommen Altvorderen (al-Salaf al-Sâlih) und ihre Vorstellungen vom islamischen Recht wissen können". *Salafismus in Deutschland: Ursprünge und Gefahren einer islamisch-fundamentalistischen Bewegung*. ed. Thorsten Gerald Schneiders. 27-44. Bielefeld: transcript Verlag, 2014.

Görke, Andreas - Motzki, Harald. "Tilman Nagels Kritik an der Isnad-cum-matn-Analyse. Eine Replik". *Asiatische Studien* 68/2 (2014), 497-518.

Görke, Andreas - Schoeler, Gregor. *Die* ältesten *Berichte* über *das Leben Muhammads: Das Korpus* ʿUrwa *ibn az-Zubair*. Princeton: Darwin Press, 2008.

Görke, Andreas - Schoeler, Gregor. "Reconstructing the Earliest Sīra Texts: The Hijra in the Corpus of ʿUrwa b. al-Zubayr". *Der Islam* 82 (2005), 209-220.

Görke, Andreas vd. "First Century Sources for the Life of Muḥammad? A Debate". *Der Islam* 89 (2012), 2-59.

Juynboll, G. H. A. *Muslim Tradition: Studies in Chronology, Provenance and Authorship of Early Ḥadīth*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

Juynboll, G. H. A. "Nāfiʿ, the Mawlā of Ibn ʿUmar, and His Position in Muslim Ḥadīth Literature". *Der Islam* 70 (1993), 207-244.

Juynboll, G. H. A. "The Role of Muʿammarūn in the Early Development of the

Isnād". *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* 81 (1991), 155-175.

Kızıl, Fatma. "Avrupamerkezciliğin Bir Yansıması Olarak Oryantalist Söylem: Kültürel Ödünç Alma Kavramı". İnsan & Toplum 3/6 (2013), 323-332.

Kızıl, Fatma. "Batı'da İslam Araştırmaları". *Tekerrürden Tefekküre Tarih. ed. Mefail* Hızlı. 263-274. İstanbul: Siyer Yayınları, 2021.

Kızıl, Fatma. *Müşterek Râvi Teorisi ve Tenkidi*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.

Kızıl, Fatma. "Oryantalistlerin Akademik Hadis Araştırmaları: Ana Eğilimler, Yerleşik Kabuller ve Temel İddialar". *Hadis ve Siyer Araştırmaları* 5/1 (2019), 155-245.

Kızıl, Fatma. "Sîret ya da Sünnet: Oryantalistler Tarafından Çizilen Sınırlar". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 13/2 (2015), 7-25.

Kızıl, Fatma. "The Prophet's (pbuh) Encounters with Christians in the Context of Orientalists' Arguments of Cultural Borrowing". *Akademik Siyer Dergisi* 10 (2024), 21-32.

Marshall, I. Howard. "Historical Criticism". *New Testament Interpretation: Essays on Principles and Methods*. ed. I. Howard Marshall. 126-138. Exeter: Paternoster Press, 1979.

Motzki, Harald. "Der Fiqh des -Zuhrī: die Quellenproblematik". *Der Islam* 68 (1991), 1-44.

Motzki, Harald. "The Murder of Ibn Abī l-Ḥuqayq: On the Origin and Reliability of Some Maghāzī Reports". *The Biography of Muhammad: The Issue of the Sources*. ed. Harald Motzki. 170-239. Leiden: Brill, 2000.

Motzki, Harald. "The Muṣannaf of ʿAbd al-Razzāq al-Ṣanʿānī as a Source of Authentic Aḥādīth of the First Century A.H." *Journal of Near Eastern Studies* 50/1 (1991), 1-21.

Motzki, Harald. "The Question of the Authenticity of Muslim Traditions Reconsidered: A Review Article". *Method and Theory in the Study of Islamic Origins*. ed. Herbert Berg. 211-257. Leiden: Brill, 2003.

Nagel, Tilman. *Rechtleitung und Kalifat: Versuch* über *eine Grundfrage der islamischen Geschichte*. Bonn: Selbstverlag des Orientalischen Seminars der Universität, 1975.

Noth, Albrecht. *The Early Arabic Historical Tradition: A Source-Critical Study*. çev. Michael Bonner. Princeton: Darwin Press, 2. Basım, 1994.

Özdemir, Eda. *An Isnād-cum-matn Adherent Andreas Görke and His Contributions*

to Western Ḥadīth Studies. İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2025.

Özşenel, Mehmet. İlk Dönem Hadis-Rey Tartışmaları: Şeybânî *Örneği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2019.

Pavlovitch, Pavel. "Dating". *The Wiley Blackwell Concise Companion to the Hadith*. ed. Daniel W. Brown. 113-134. Hoboken, NJ: Wiley Blackwell, 2020.

Renfrew, Colin - Bahn, Paul. *Archaeology: Theories, Methods, and Practice*. London: Thames & Hudson, 2018.

Rubin, Uri. *The Eye of the Beholder: The Life of Muhammad as Viewed by the Early Muslims: A Textual Analysis*. Berlin: Gerlach Press, 2024.

Schoeler, Gregor. *Charakter und Authentie der muslimischen* Überlieferung über *das Leben Mohammeds*. Berlin: Walter de Gruyter, 1996.

Schoeler, Gregor. "Tilman Nagels 'Authentizität' in der Leben-Mohammed-Forschung. Eine Antwort". *Asiatische Studien* 68/2 (2014), 469-496.

Shoemaker, Stephen J. "In Search of ʿUrwa's Sīra: Some Methodological Issues in the Quest for 'Authenticity' in the Life of Muḥammad". *Der Islam* 85 (2011), 257-344.

Troeltsch, Ernst. "Über historische und dogmatische Methode in der Theologie". *Zur religiösen Lage, Religionsphilosophie und Ethik*. 729-753. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2016.

Ungern-Sternberg, Jürgen von - Reinau, Hansjörg (ed.). *Vergangenheit in mündlicher* Überlieferung. Stuttgart: B. G. Teubner, 1988.